

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ
ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

ARCHBISHOP STYLIANOS
PASTOR, THEOLOGIAN, POET

Edited by

Vassilis Adrahtas, Mario Baghos & Philip Kariatlis

ST ANDREW'S ORTHODOX PRESS

Sydney, 2020

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ
ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

ARCHBISHOP STYLIANOS
PASTOR, THEOLOGIAN, POET

© 2020 St Andrew's Orthodox Press

Design and layout: Basilios Psilacos

All rights reserved. This text is copyright. Except for brief quotations in publications and reviews, no part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means without the prior permission of the publisher.

ISBN (13): 978-0-646-82175-7 (hardcover)

A catalogue record for this
book is available from the
National Library of Australia

ΟΠΤΙΚΗ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

*Πρέπει νὰ δεῖς τὸ σῶμα της στὴν ἔρημο
ἀπὸ ἀπόσταση ἀεροπορικὴ
καὶ θὰ ὁμολογήσεις νέο θρίαμβο στὸ ὁμοούσιο:
ὀπάλιο πολύχρωμο μεγεθυμένο!*

VISUAL AUSTRALIA

*You must see her body in the desert
from a distance on a plane;
then you will admit a new triumph to the consubstantial:
a colourful opal magnified!*

Perth–Sydney, 5 April 1983

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

TABLE OF CONTENTS

Μήνυμα τῆς Αὐτοῦ Θειοτάτης Παναγιότητος, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως-Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου Α΄	xi
Message by His All-Holiness Bartholomew I, Archbishop of Constantinople-New Rome and Ecumenical Patriarch	xv
Πρόλογος τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας κ.κ. Μακαρίου	xix
Preface by His Eminence Archbishop Makarios of Australia	xxiii
Σημείωμα τῶν ἐπιμελητῶν	xxv
Editors' Note	xxvii

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ~ TESTIMONIALS

1. Μητροπολίτου Γέροντος Πριγκηποννήσων Δημητρίου
Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός: ἕνας ἱεράρχης σπανίου νοός ... 3
Archbishop Stylianos of Australia: A Hierarch with a Rare Mind 9
2. Μητροπολίτου Φιλαδελφείας Μελίτωνος
*Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός Χαρκιανάκης:
ὁ ἄνθρωπος ποὺ «δὲν ἀνεχόταν νὰ βγεῖ λειψή σ' ἕνα ζύγισμα
μήτε ἡ σκιά του»* 15
3. Μητροπολίτου Σεβαστείας Σεραφεῖμ
Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός: ὁ ποιμὴν ὁ καλός 37
4. Μητροπολίτου Κινσάσας Νικηφόρου
Μὲ τὸν ἀείμνηστο Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας Στυλιανὸ 45
5. Ἐπισκόπου Μιλητουπόλεως Ἰακώβου
Εἰς μνήμην Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ 49
In Memory of Archbishop Stylianos of Australia 55

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ~ CONTENTS

6. Αρχιμανδρίτου Βασιλείου Ίβηρίτη <i>Αναφορά στην μνήμη του μακαριστού Αρχιεπισκόπου Αυστραλίας Στυλιανού</i> 61 <i>In Reference to the Memory of the blessed Archbishop Stylianos of Australia</i> 67
7. Protopresbyter Constantine J. Varipatis <i>Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας Στυλιανός (Χαρκιανάκης)</i> 73 <i>Archbishop Stylianos (Harkianakis) of Australia</i> 89
8. Protopresbyter Anastasios Bozikis <i>Archbishop Stylianos of Australia: Father and Teacher</i> 103
9. Archdeacon John Chryssavgis <i>Όταν ή ποίηση συμπλέκεται με την άυτογνωσία: άναλογιζόμενος τόν Αρχιεπίσκοπο Στυλιανό Χαρκιανάκη (1935-2019)</i> 109 <i>Remembering Archbishop Stylianos of Australia (1935-2019)</i> 119
10. Sister Margaret Beirne <i>Archbishop Stylianos Harkianakis—A Personal Tribute</i> 125
11. Angelo Karantonis <i>A Shepherd of Christ: Archbishop Stylianos (Harkianakis) of Australia of Blessed Memory</i> 133
12. Mario Baghos <i>Memoir of A Prodigal Son and Student</i> 141
13. Reverend Alan Galt <i>Memories of Archbishop Stylianos—A Non-Orthodox Perspective</i> 151

ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ~ REFLECTIONS ON POETRY

14. Φιλίππου Γιανναδάκη <i>Μ' ένα κλαδι έλιᾶς, όλάνθιστο, στο χέρι Του</i> 155
15. Χριστόφορου Χαραλαμπάκη <i>Δώδεκα Ποιήματα του Αρχιεπισκόπου Στυλιανού Χαρκιανάκη: διδασκτικές προσεγγίσεις</i> 159

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ~ CONTENTS

16. Σωτήρη Γουνελά
Ο Αρχιεπίσκοπος Στυλιανός στην ποίησή του 181
17. Λάμπη Καψετάκη
Η όμορφια στην αγιότητα: (άπλα ποιήματα πλουτισμοῦ θεολογίας)187
18. Dean Kalymniou
«Η λυρική στιγμή»: *Ethics and Aesthetics*
in the Poetry of the late Archbishop Stylianos 209
19. Γιώργου Κεχαγιόγλου
Η «ουσιαστική/ύπαρξιακή» ποίηση και οί προεκτάσεις της
στο ἔργο τοῦ Σ. Σ. Χαρκιανάκη 215
20. Έμμανουήλ Κ. Δουνδουλάκης
Η «Ελλάδα» και οί «Ἕλληνες»: ἡ ταυτότητα και τὸ ἦθος τους
στον ποιητικό λόγο τοῦ Αὐστραλίας Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη
(εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις) 229
21. Γιάννη Βασιλακάκου
Η ἀνάδυση τῆς μνήμης: συνομιλῶντας με τὸν ποιητή-δοκιμιογράφο
Σ. Σ. Χαρκιανάκη (1935-2019): τὸ χρονικὸ μιᾶς φιλίας (κοιτάσματα
ἀναθυμῆσεων, συνομιλιῶν, μαρτυριῶν, ἀλληλογραφίας, κριτικῆς) 237
22. Γεωργίου Μιχ. Φραζῆ
Δείκτες πορείας τῆς ποιητικῆς τέχνης τοῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη:
ψηλαφῶντας τὸ «Νέο Ἐρωτόκριτο τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη» 301
23. Γιώργου Κεχαγιόγλου
Η νεοελληνικὴ λογοτεχνία τῆς Περιφέρειας και τῆς Διασπορᾶς:
ἡ ποίηση τοῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη 317
24. Γιώργου Κεχαγιόγλου
«Ἐπιλογή ποιημάτων Σ. Σ. Χαρκιανάκη» 345

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ

~ VISIONS OF THEOLOGY AND OTHER STUDIES

25. Μητροπολίτου Μύρων Χρυσοστόμου
Πατριαρχικὴ Ἀστικὴ Σχολὴ Μαρασλῆ στο Φανάρι (ἡ χάρτινη ἀθανασία) 375

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ~ CONTENTS

26. Μητροπολίτου Αρκαλοχωρίου Ανδρέα
Λόγος για «Τὸ εὐσεβὲς Γένος τῶν Ρωμηῶν» 399
27. Dimitri Kepreotes
Divine Ineffability and Human Awe
— Key Components in the Theological Teaching of Archbishop Stylianos 411
28. Vassilios Adrahtas
An Extremely Painful and Bleeding Journey:
Critical Notes on Some Aspects of the Christology of Archbishop Stylianos 425
29. Σταύρου Γιαγκάζογλου
Ἡ θεολογία ὡς ἐνσάρκωση τοῦ δόγματος. Σχόλια στὴν συμβολὴ
τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ Χαρκιανᾶκη
στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία 443
30. Philip Kariatlis
The Ecclesiology of Archbishop Stylianos:
The Truth of Christ's Presence in the World Throughout Time 469
31. Andrew Mellas
A Theological Quest for Beauty 499

**Ἡ θεολογία ὡς ἐνσάρκωση τοῦ δόγματος:
σχόλια στὴν συμβολὴ τοῦ
Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ Χαρκιανᾶκη
στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία**

Σταύρου Γιαγκάζογλου

Ο Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης ἀνήκει στὴ λαμπρὴ χορεία τῶν ἀποφοίτων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ τῆς θεολογικῆς γενιᾶς τοῦ '60. ἔχοντας νωπὰ στὴ μνήμη του τὰ τραγικὰ γεγονότα τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1955, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης ἔλαβε τὸ 1958 τὸν τίτλο τοῦ «Διδασκάλου τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας» μὲ τὴν πτυχιακὴ ἐργασία του «Ἡ περὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ διδασκαλία Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ». Ἀκολούθως μετέβη στὴ Βόννη τῆς Γερμανίας, ὅπου ἐπὶ ἐξαιτία συνέχισε τὶς μεταπτυχιακὲς σπουδές του στὴ συστηματικὴ θεολογία, ἔχοντας ὡς καθηγητὲς, μεταξὺ ἄλλων, τὸν Johann Baptist Auer καὶ τὸν Joseph Alois Ratzinger, μετέπειτα Πάππα Βενέδικτο ΙΣΤ'. Καρπὸς τῶν σπουδῶν αὐτῶν ὑπῆρξε ἡ διδακτορικὴ διατριβή του μὲ θέμα «Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ», μὲ τὴν ὁποία ἀνακηρύχθηκε διδάκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τὸ 1965,¹ ἔχοντας ὡς ἐπιβλέποντα καθηγητὴ τὸν Ἰωάννη Καρμίρη, τοῦ ὁποίου ἡ συμβολὴ στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία κατέχει ἐξέχουσα θέση.²

Κατὰ ἓναν παράδοξο τρόπο, ἡ ἐκκλησιολογία, ἡ συστηματικὴ περὶ Ἐκκλησίας θεολογικὴ ἔρευνα, ἔχει ἓνα σχετικὰ πρόσφατο παρελθόν. Μποροῦμε νὰ ἀναζητήσουμε τὶς ἀπαρχές τῆς σύγχρονης ἐκκλησιολογικῆς ἔρευνας κυρίως μὲ ἀφορμὴ τὴν προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση στοὺς κόλπους τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης. Ἡ ἐκκλησιολογία ὡς ἰδιαίτερο κεφάλαιο τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀναπτύχθηκε κατὰ κύριο λόγο περιστασιακὰ καὶ πολεμικὰ στὸ πλαίσιο τῆς ὁμολογιακῆς διαμάχης Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ

1 Στυλιανοῦ Στ. Χαρκιανᾶκι, *Αρχιεπισκόπου Αὐστραλίας, Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ*, Ἀθήνα, 1965 (Ἀθήνα: Ἀποστολικὴ Διακονία, 2014). Πρὸβλ. Stylianos Harkianakis, 'Dogma and Authority in the Church,' *Phronema* 12 (1997), 8-23.

2 Βλ. Ἰωάννου Καρμίρη, *Δογματικῆς Τμῆμα Ε', Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, Ἀθήνα, 1973. Τοῦ ἰδίου, «Τὸ Δογματικὸν Σύνταγμα 'Περὶ Ἐκκλησίας' τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου», *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν*, 17 (1971), 15-58.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

Προτεσταντῶν. Μέσα στις δεδομένες αυτές ιστορικές συνθήκες καταβλήθηκε εκατέρωθεν προσπάθεια να «ορισθεῖ» συστηματικὰ τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας, κάτι πὸν δὲν εἶχε προηγούμενο στὴ χριστιανικὴ θεολογία καὶ ἀπουσιάζει ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Στὸ πλαίσιο αὐτὸ κυριάρχησαν δύο βασικὲς ἔννοιες στὴ διατύπωση τοῦ δόγματος περὶ Ἐκκλησίας. Ἄλλοτε τονιζόταν ἡ ἔννοια τοῦ καθιδρύματος καὶ ἄλλοτε ἡ ἔννοια τῆς κοινωνίας ὡς βασικοῦ γνωρίσματος τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς γνωστόν, ἡ συγκεντρωτικὴ καὶ δικανικὴ δομὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας πρότασε συνήθως τὴν ἔννοια τοῦ καθιδρύματος καὶ ἐξελάμβανε τὴν Ἐκκλησία ὡς μία τέλεια ὀργανωμένη ιστορικὴ κοινότητα (*societas perfecta*), ὁρατὴ καὶ περιγραφητὴ «ὅπως καὶ ἡ Δημοκρατία τῆς Βενετίας» κατὰ τὴν παροιμιώδη ἔκφραση τοῦ Ἰταλοῦ καρδινάλιου Roberto Bellarmino, θεολόγου καὶ διδασκάλου τῆς Συνόδου τοῦ Τριδέντου. Οἱ Προτεστάντες ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους, ἀντιδρώντας στὴν ἱεροκρατικὴ αὐθεντία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, προέβαλαν τὸν ἐσωτερικὸ παράγοντα τῆς κοινωνίας. Γιὰ τοὺς Μεταρρυθμιστές, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐντοπίζεται στὴ συγκεντρωτικὴ καὶ ἱεροκρατικὴ ὀργάνωση ἀλλὰ στὴ χαρισματικὴ κοινωνία πὸν παρέχεται στοὺς πιστοὺς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα διαμέσου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ δίχως καμία ἱεραρχικὴ διάκριση.

Τὸ πολεμικὸ καὶ ὁμολογιακὸ αὐτὸ κλίμα ἄλλαξε κυρίως στὸν 20ὸ αἰώνα, ὅταν ἡ ἐκκλησιολογία ἀναπτύχθηκε οἰκουμενικὰ μὲ τὴν ἐπίγνωση τῆς τραυματικῆς ἐμπειρίας τῆς διαίρεσης καὶ ὡς ἀναζήτηση τῆς χαμένης ἐνότητας. Ἦδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰώνα ἐμφανίσθηκαν διάφορες ἀνανεωτικὲς κινήσεις στὴν ἔρευνα τῆς βιβλικῆς, λειτουργικῆς καὶ πατερικῆς θεολογίας, προκαλώντας γόνιμες ζυμώσεις. Σιγὰ σιγὰ, ἡ δυτικὴ χριστιανοσύνη ἤλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ τὴ θεολογικὴ καὶ λειτουργικὴ Παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἀνατολῆς. Οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι καὶ οἱ νέες ιστορικὲς, πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐξελίξεις ἔδωσαν σημαντικὴ ὠθηση στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ δραστηριοποίησαν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο στὸν ρωμαιοκαθολικὸ χῶρο. Πολυάριθμες ἐκκλησιολογικὲς μελέτες δημοσιεύονται καὶ δύο σημαντικὰ γεγονότα φέρουν τὴν ἐκκλησιολογία στὸ ἐπίκεντρο τοῦ θεολογικοῦ ἐνδιαφέροντος. Πρόκειται γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν (1948) καὶ τὴ διεξαγωγὴ τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου (1962-1965). Ἡ ἐκκλησιολογικὴ αὐτὴ στροφὴ τῆς σύγχρονης θεολογικῆς ἔρευνας καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς Διάλογος τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ἄφηνε διάχυτὴ τὴν αἴσθηση ὅτι ὁ 20ὸς αἰώνας ἐπρόκειτο νὰ εἶναι «ὁ αἰώνας τῆς Ἐκκλησιολογίας».³

Μέσα σὲ αὐτὸ τὸ διαχριστιανικὸ πνευματικὸ κλίμα ξεκίνησε τὸ 1958 τὶς διδακτορικὲς σπουδὲς τοῦ ὁ νεαρὸς κληρικὸς Στυλιανὸς Χαρκιανάκης. Τὴν ἴδια ἐποχὴ, ραγδαῖες εἶναι οἱ ἀλλαγὲς πὸν συμβαίνουν στὴν εὐρωπαϊκὴ

3 Βλ. Ἰωάννου Καρμίρη, *Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία*, ὁ.π., σελ. 7.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

Ρωμαιοκαθολική θεολογική σκέψη στο πλαίσιο της Nouvelle Theologie ή του ρεύματος της επιστροφής στις κύριες πατερικές και λειτουργικές πηγές (Ressourcement) της Ρωμαιοκαθολικής Έκκλησίας. Το ρεύμα αυτό, το οποίο εμφανίστηκε στις αρχές του 1930 και με την καταλυτική του επίδραση οδήγησε εν τέλει στη διεξαγωγή της Β' Βατικανής Συνόδου, εξέφρασε γαλλόφωνους και γερμανόφωνους Ρωμαιοκαθολικούς θεολόγους οι οποίοι ελάμβαναν απόστασεις από τη νεοσχολαστική και δικανική θεολογία. Μεταξύ των κύριων εκπροσώπων αυτού του ρεύματος ήταν οι Henri de Lubac, Pierre Teilhard de Chardin, Hans Urs von Balthasar, Yves Congar, Karl Rahner, Hans Kung, Edward Schillebeeckx, Marie-Dominique Chenu, Louis Bouyer, Jean Danielou, Pierre Ganne, Jean Mouroux, Dom Lambert Beauduin, Thomas Sartory, Joseph Alois Ratzinger, κ.ά.

Ως γνωστόν, η νεώτερη Ορθόδοξη θεολογία ενεπλάκη στους εκκλησιολογικούς προσανατολισμούς της Δύσεως ήδη από τον 17ο και 18ο αιώνα, όταν κλήθηκε να τοποθετηθεί απέναντι στις δυτικές Όμολογίες Πίστεως. Κατά τα πρότυπα των προτεσταντικών ή ρωμαιοκαθολικών όμολογιών πίστεως, οι δογματικές εκθέσεις των ορθοδόξων της περιόδου αυτής, δεν εκφράζουν παρά την παγίδευση και τη «βαβυλώνια αιχμαλωσία» της ορθόδοξης θεολογίας στη Δύση. Είναι τραγικό να ανακαλύπτει κανείς ότι τα φερόμενα ως συμβολικά βιβλία της Ορθοδοξίας καταπολεμούν τις προτεσταντικές αποκλίσεις με ρωμαιοκαθολικά επιχειρήματα, ενώ στα σημεία διαφωνίας με τους ρωμαιοκαθολικούς υίοθετούν τις θέσεις των προτεσταντών. Η συγκρότηση μιας Εκκλησιολογίας από μέρους των ορθοδόξων απαιτεί αρχικά μία πλήρη απελευθέρωση από τους παραδοσιακούς εκκλησιολογικούς προβληματισμούς της δυτικής θεολογίας. Η ορθόδοξη προσέγγιση της Έκκλησίας δεν εξαντλείται στη βάση μιας όμολογίας πίστεως. Το είναι της Έκκλησίας δεν καθορίζεται από τον έννοιολογικό και σχολαίο εν πολλοίς χαρακτήρα της εκκλησιολογικής έρευνας. Άλλωστε, πουθενά στα βιβλικά και πατερικά κείμενα αλλά και στους όρους των συνόδων δεν υπάρχει κάποιος όρισμός της Έκκλησίας. Η απουσία σαφών διατυπώσεων περί Έκκλησίας εκφράζει για τη δυτική νοοτροπία ένα «παράδοξο κενό» της πατερικής θεολογίας. Το υποτιθέμενο αυτό εκκλησιολογικό κενό της πατερικής σκέψης επεξεργάστηκε ή δυτική θεολογία στα συνήθη ακαδημαϊκά της πλαίσια του κατατεμαχισμού ανεξάρτητων και αυτόνομων κεφαλαίων. Ωστόσο, μια τέτοια συστηματοποίηση όχι μόνο της εκκλησιολογίας, αλλά και της χριστολογίας ή πνευματολογίας κ.λπ., είναι παντελώς άγνωστη και άσχετη με την πατερική θεολογική μέθοδο.

Η εκκλησιολογία στην πατερική σκέψη είναι θησαυρισμένη στα ευρύτερα πλαίσια της θεολογίας, περιγράφεται με εικόνες και σύμβολα και είναι διάσπαρτη στη σύνολη δογματική της διδασκαλία. Ως εκ τούτου είναι

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

αχώριστη από την τριαδολογία, τη χριστολογία, την πνευματολογία και τις υπόλοιπες πτυχές της πίστεως. Η Ὁρθόδοξη Παράδοση ἀρνήθηκε νὰ καθορίσει ἐννοιολογικὰ τὸ γεγονός τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὅσον συνιστᾶ μία βιωματικὴ πραγματικότητα. «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μᾶλλον πραγματικότητα πού τὴν ζοῦμε, παρὰ ἀντικείμενο πού τὸ ἀναλύουμε καὶ σπουδάζουμε», ἐπισήμανε ἔξοχα ὁ π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ.⁴ Ἀκόμη, ἡ αὐθεντικὴ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἢ λογικὰ διαρθρωμένη καὶ στερεότυπη γλώσσα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἐγχειριδίων, οὔτε ἢ μυστικιστικὴ ἢ συναισθηματικὴ διάλεκτος τοῦ πιετισμοῦ. Εἶναι ἢ γλώσσα τῆς λατρείας καὶ τοῦ λειτουργικοῦ ἤθους πού ἀνταποκρίνεται στὴν ὑπαρκτικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ἀλήθεια καὶ γνησιότητα ζωῆς. Μόνο μία Ἐκκλησιολογία πού εἶναι στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴν ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀναφορὰ στὸν Θεὸ καὶ κοινωνία μαζί του δὲν ἐκπίπτει σὲ ἕναν ἀπνεῦματο καὶ ἀπρόσωπο ἰδρυματισμό, σὲ μία διοικητικὴ ἱεραρχία πού ἀπαιτεῖ ἠθικὴ πειθαρχία σὲ ἐντολές ἢ σὲ ἕνα θρησκευτικὸ θεσμό πού καλεῖ σὲ συναισθηματικὴ ἔξαρση.

Ἡ Ὁρθόδοξη Παράδοση προτιμᾷ νὰ ἔχει μία θεώρηση τῆς Ἐκκλησίας ὡς τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως, παρὰ νὰ περιχαρακώνει ἰδεολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ τὴν ταυτότητά της. Καὶ τοῦτο διότι δὲν τὴν ἐκλαμβάνει ὡς ἕνα ἱστορικὸ ἐπιφαινόμενο ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν προσεγγίζει κατεξοχὴν ὡς φανέρωση τῶν ἐσχάτων τῆς Βασιλείας μέσα στὴν Ἱστορία. Ἡ ἐσχατολογικὴ αὐτὴ προοπτικὴ τῆς Ἐκκλησίας καθιστᾶ ἐπιπλέον ἀδύνατη κάθε ἀπόπειρα περιορισμοῦ τῆς ταυτότητάς της μέσα σὲ λογικὰ διαρθρωμένα πλαίσια. Τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πραγματικότητα τῶν ἐσχάτων. Συνεπῶς, μονάχα ὁ τρόπος ὑπάρξεως καὶ ἡ ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας συνιστοῦν τὸ μόνιμο καὶ ἀσφαλὲς κριτήριό μιᾶς ὀρθόδοξης θεώρησης τῆς Ἐκκλησιολογίας. Ἡ προσέγγιση αὐτὴ κατέστη δυνατὴ μὲ τὴν ἐργώδη προσπάθεια τῆς νεώτερης Ὁρθόδοξης Θεολογίας νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὴ «Βαβυλώνεια αἰχμαλωσία» τῆς στὶς δυτικὲς ἐπιδράσεις καὶ νὰ ἐπιστρέψει δημιουργικὰ στὴν πατερικὴ θεολογία καὶ στὴν αὐτοσυνειδησία τῆς Παράδοσης τῆς ἀδιαίρετης Ἐκκλησίας.

Στὴν πορεία αὐτὴ ἐγγράφεται καὶ τὸ ἔργο τοῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη, ὁ ὁποῖος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὸ ἀνανεωτικὸ θεολογικὸ ἔργο τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν κριτικὴ στάση του πρὸς τοὺς Σλαβόφιλους θεολόγους, ἐπιχείρησε νὰ συμβάλει στὸ πλέον καιρὶο ζήτημα τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς καὶ ἰδιαίτερα τῆς δεκαετίας τοῦ '60, πού ἦταν ἡ ἔντονη συζήτηση γιὰ τὴν ἐκκλησιολογία. Μία σειρὰ ἀπὸ σημαντικὰ θεολογικὰ γεγονότα, ὅπως ἦταν τὸ Α' Συνέδριο Ὁρθόδοξης Θεολογίας στὴν Ἀθήνα τὸ 1936,⁵ τὸ ὁποῖο ἐτοίμασε ἡ νεοελληνικὴ θεολογικὴ γενιὰ τοῦ '30, πρωτοστα-

4 Βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ, Μία ὀρθόδοξη ἐρμηνεία τῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθήνα: Ἀρμός, 1999, σελ. 13.

5 Βλ. Procès-Verbaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes, 29 Novembre

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

τουῦντος τοῦ καθηγητῆ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου,⁶ και ἡ ἀρξάμενη ἤδη Οἰκουμενικὴ Κίνηση, καθὼς και ἡ ἐπαφὴ τῶν Ἑλλήνων Ὁρθοδόξων θεολόγων μὲ τὰ πρωτοποριακὰ ρεύματα τῆς εὐρωπαϊκῆς θεολογικῆς σκέψης, συγκρότησαν μίαν πρώτην ὀρθόδοξον μεταπολεμικὴν γενιὰ νέων θεολόγων, οἱ ῥηξικέλευθεοι διατριβῆς τῶν ὁποίων ἐμφανίζονται ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλη ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1950 καὶ κυρίως στὴ δεκαετία τοῦ '60 καὶ τοῦ '70. Ὅλα αὐτὰ ὀρίζουν τὸ πνευματικὸ κλίμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου διαμόρφωσε τὴ θεολογικὴ συγκρότηση καὶ τοὺς ἄξονες τῆς ἐκκλησιολογικῆς σκέψης τοῦ ὁ νεαρὸς ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης καὶ ἤδη ἀρχιμανδριτῆς Στυλιανὸς Χαρκιανάκης.

Σὲ μίαν περίοδο ἔντονων συζητήσεων καὶ ἐρευνῶν στὸν χριστιανικὸ κόσμον τῆς Δύσης γιὰ τὴν ἐκκλησιολογία, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἀναλαμβάνει ὡς θέμα διδακτορικῆς διατριβῆς τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ ἀναδείξει ὡς τὸ πλέον θεμελιῶδες ἄρθρον τῆς πίστεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἐκτίμησίν του, ἡ ἐν λόγω μελέτη ἀφορᾷ τὴν πεμπτοσύνην καὶ τὴν καρδιὰ τῆς ἐκκλησιολογίας. Γι' αὐτὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴν καὶ τὴ συνισταμένην κατὰ κάποιον τρόπο τῶν ιδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναφέρονται στὸ περὶ Ἐκκλησίας ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως. Μὲ τὴν μέθοδον τῆς συστηματικῆς καὶ ιστορικοδογματικῆς ἀνάλυσης, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης πραγματεύεται τὸ ἐκκλησιολογικὸ αὐτὸ θέμα, ἀναδεικνύοντας βῆμα πρὸς βῆμα τὴν οὐσιαστικὴν θεολογικὴν σημασίαν τοῦ ἀλαθήτου ὡς τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν δείχνει τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἰδιαίτην σχέσιν πού ἔχει ἓνα τέτοιον ζήτημα μὲ τὴν Ὁρθόδοξον Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὲν συνιστᾷ ἀπλῶς ἓνα τυπικὸ πρόβλημα τῆς δυτικῆς θεολογίας, τὸ ὁποῖον προέκυψε ἀπὸ τὸ δικανικὸν καὶ ἱεροκρατικὸν πλαίσιον τῆς. Γιὰ τὸν Στυλιανὸν Χαρκιανάκη ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς ζωντανὴ καὶ ἱστορικὴ συνέχεια τῆς ἀρχαίας ἀδιαίρετης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι φορέας τῆς αὐθεντικῆς πίστεως, λατρείας καὶ ζωῆς τῆς, εἶναι δηλαδὴ ἀλάθητη, ἐπειδὴ ἀκριβῶς διατηρεῖ τὴν ὀρθοδοξίαν τῆς πίστεως τῆς ἀκέραιον καὶ ἀνόθευτον.

Γενικὰ σὲ ὅλη τὴν προσέγγισιν τοῦ κρίσιμου αὐτοῦ ἐκκλησιολογικοῦ ζητήματος ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης διακρίνει σταθερὰ τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀλαθήτου στὴ Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ θεολογίαν ἀπὸ τὴν ἐνιαίαν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Μάλιστα, τὴν ἑτεροχρονισμένην δογματικὴν διακήρυξιν τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου κατὰ τὴν Α' Βατικανὴν Σύνοδον τοῦ 1870,

– 6 Décembre 1936 / publiés par les soins du Prof. Hamilcar S. Alivisatos. Πρὸβλ. E. Stephanou, 'Le premier Congrès de théologie orthodoxe (Athènes, 29 novembre-3 décembre 1936)', *Revue des études byzantines*, 186 (1937), 225-238.

6 Βλ. σχετικὰ Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, «Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας», Ἀνάπτυκον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθῆνα, 1955.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

μετά πολλούς αιώνες από το σχίσμα του 11ου αι. και από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση του 16ου αι., αποδίδει ο Στυλιανός Χαρκιανάκης όχι μόνο στις σχολαστικές θεωρίες του Μεσαίωνα ή στην Αντιμεταρρύθμιση του Τριδέντου, αλλά κυρίως στην ανάγκη ανάσχεσης της νεωτερικότητας, καθόσον το ακάθεκτο ρεύμα και η ραγδαία εξάπλωση της έκκοσμίκευσης και του μοντερνισμού πίεζε επικίνδυνα εκείνη την περίοδο τη Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία. Πέρα από το γεγονός ότι ο Στυλιανός Χαρκιανάκης δεν αποδέχεται ότι το ἀλάθητον της Έκκλησίας ως πρόβλημα κείται παντελῶς ἐκτός της Ὁρθόδοξης Δογματικῆς, συνάμα προβαίνει και στην ανάδειξη μιᾶς ἀκόμη ἐνδιαφέρουσας οἰκουμενικῆς και διαχριστιανικῆς διάστασης. Ἀκόμη και σὲ αὐτὴ τὴν τυπικὰ ρωμαιοκαθολικὴ προοπτικὴ τοῦ ἀλαθήτου, ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία ὀφείλει νὰ ἐκφράσει τὴ δική της θεώρηση γιὰ ἓνα ζήτημα τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει ἀποσαφηνιστεῖ ἐπίσημα και αὐθεντικὰ στις καίριες πτυχές και λεπτομέρειές του.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Στυλιανός Χαρκιανάκης ἐγκολπώνεται πλήρως τὴ στάση τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ ἐναντι τῆς Χριστιανικῆς Δύσης. Λόγω τῆς ἐξαιρετικῆς σημασίας πὺ ἀποδίδει ὁ Στυλιανός Χαρκιανάκης στις θέσεις τοῦ Φλωρόφσκυ και λόγω ἀκριβῶς τῆς συναίσθησης ἐκ μέρους του τῆς ὑψηλῆς εὐθύνης τοῦ θεολογικοῦ λειτουργήματός του, τὸ ὁποῖο θὰ ἔθετε ἀργότερα στὴν ὑπηρεσία τοῦ διαλόγου, ἀναλαμβάνοντας τὴν προεδρία τῆς Ὁρθόδοξης ἀντιπροσωπείας τοῦ ἐπίσημου διαλόγου μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Έκκλησία, ἀναφέρουμε τὸ κείμενο τοῦ διακεκριμένου Ρώσου θεολόγου, ὅπως τὸ παραθέτει ὁ Χαρκιανάκης: «Ἡ ἀνεξαρτησία ἀπὸ τῆς ἑτεροδόξου Δύσεως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκφυλισθῆ εἰς ἀποξένωσιν ἀπ' αὐτῆς. Διότι και ἡ διάρρηξις τῶν μετὰ τῆς Δύσεως σχέσεων οὐδεμίαν παρέχει ἀληθῆ και γνησίαν ἐλευθερίαν. Καὶ ἡ Ὁρθόδοξος σκέψις ὀφείλει νὰ αἰσθανθῆ και νὰ βιώσῃ πάσας τὰς δυτικὰς δυσκολίας και τὰ προβλήματα, διότι σήμερον δὲν δύναται και δὲν ἐπιτρέπεται πλέον νὰ τὰ ἀντιπαρέρχηται ἢ νὰ τὰ ἀποσιωπᾶ. Ἀλλ' ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος σκέψις δέον ὅπως συναντήσῃ τὴν Δυτικὴν δημιουργικῶς και πνευματικῶς. Ἐξάρτησις και ἀπομίμησις δὲν ἀποτελοῦν συνάντησιν. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν τὰς δυτικὰς ἀπαντήσεις ἢ νὰ χρησιμοποιῶμεν τὰς μὲν κατὰ τῶν δέ, ἀλλ' ὀφείλομεν ἀκριβῶς νὰ γνωρίσωμεν τὰ δυτικὰ θέματα, νὰ προβληματισθῶμεν ἐπ' αὐτῶν, νὰ εἰσδύσωμεν εἰς ταῦτα, και οὕτω νὰ ἐξοικειωθῶμεν πνευματικῶς και δημιουργικῶς μεθ' ὅλης τῆς δραματικῆς προβληματολογίας τῆς Δυτικῆς θρησκευτικῆς σκέψεως».⁷

Τὸ ζήτημα, λοιπόν, δὲν εἶναι ἡ καταστατικὴ ἀντίθεση, ἀλλὰ ἡ δημιουργικὴ

7 Βλ. Georges Florovsky, 'Westliche Einflüsse in der russischen Theologie,' *Procès-Vébaux du premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes*, 29 Novembre – 6 Décembre 1936 / publiés par les soins du Hamilcar S. Alivisatos, Athènes, 1937, σελ. 231. Πρβλ. «Ἡ κληρονομία και ὁ σκοπὸς τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας», *Θεολογία* 4 (2010), 21-29.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

καὶ θεολογικὴ ἀπάντηση στὸ δυτικὸ αὐτὸ πρόβλημα σχετικὰ μὲ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανάκη, τὸ ζήτημα αὐτὸ ὑπῆρξε ἀκανθῶδες καὶ ἐλλιπὲς ὡς πρὸς τὴν πλήρη γνώση καὶ ἐμβάθυνσή του στὴ Δύση, γι' αὐτὸ καὶ συνιστᾷ τὸν μύχιο θεολογικὸ λόγο καὶ τὴ δημιουργὸ αἰτία τῆς συνεχοῦς διαίρεσης τῆς Ἐκκλησίας σὲ ἐπιμέρους ὁμολογίες καὶ κοινότητες, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὴν ἴδρυση διαφορῶν συλλόγων ἢ ἐταιρειῶν.⁸ Ἀφοῦ σημειώνει τὴν ἀπουσία κάποιου ὀρισμοῦ περὶ Ἐκκλησίας στὴν Ἁγία Γραφή καὶ στὴν Παράδοση, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐπισημαίνει ὅτι οἱ θεμελιώδεις ιδιότητες τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ἀναφέρονται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως, θὰ εἶναι καὶ ἡ βάση τῆς συνθετικῆς ἔρευνᾶς του περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας. Πρῶτος σταθμὸς στὴ διατριβή του εἶναι ἡ συσχέτιση ἀλαθῆτου, ἀποκάλυψης καὶ θεοπνευστίας στὸ πλαίσιο μίας λεπτομεροῦς ἐξέτασης τοῦ ὅλου θέματος μὲ ἄξονα τὶς μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς, μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση στὴν παύλεια ἐκκλησιολογία τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ὡς «τύλου καὶ ἐδραιώματος τῆς ἀληθείας», ὡς νύμφης τοῦ Χριστοῦ, κ.λπ. Ἀκολουθεῖ ἡ συστηματικὴ καὶ ἐνδελεχῆς διασύνδεση τῶν λεγόμενων ιδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας τόσο μεταξύ τους, ὅσο καὶ σὲ ἄμεση σχέση καὶ ἀναφορὰ μὲ τὸ ἀλάθητον. Τὰ παραπάνω τίθενται ἀπλῶς ὡς ἐκτεταμένη εἰσαγωγή σὲ μίαν συνθετικότερη ἐνότητα, ὅπου ἡ Ἐκκλησία ἐκλαμβάνεται ὡς κέντρο τῆς σωτηρίας καὶ ὡς κοινωνία τῶν πιστῶν. Ἐδῶ ἡ πραγμάτευση περιέχει πέρα ἀπὸ τὴν ὀρθόδοξη θεώρηση καὶ ποικίλες ἀναφορὰς στὴ δυτικὴ ἐκκλησιολογία, ρωμαιοκαθολικὴ καὶ προτεσταντικὴ, μὲ τὰ ιδιαίτερα χαρακτηριστικὰ καὶ τὶς ὑφιστάμενες ἀντιθέσεις ἢ ἐντάσεις μεταξύ κλήρου καὶ λαοῦ, μεταξύ κέντρου τῆς σωτηρίας καὶ κοινωνίας τῶν πιστῶν, μυστηρίων καὶ λόγου, δικαίου καὶ ἐξουσίας, νόμου καὶ Εὐαγγελίου. Κατόπιν γίνεται ἀναφορὰ καὶ συσχετισμὸς τῶν ἀνωτέρω μὲ τὸν τρόπο πὺρ τὰ ἐξέφρασε στὴν ἱστορία ἢ ἀδιαίρετη καὶ ἀκαινοτόμητη Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας στὸ πλαίσιο τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, δηλαδὴ τοῦ χαρίσματος τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως αὐτὸ ἐκφράστηκε σὲ συνόδους καὶ στὴν ὀρθοδοξία τῆς πίστεως.

Ἐπεταὶ ἡ ἀναφορὰ στὸν ὄρο «συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας», τὸν ὁποῖο εἰσήγαγε στὴ νεώτερη ὀρθόδοξη θεολογία ὁ Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος. Ὁ ὄρος αὐτὸς κατανοεῖται ὡς διαρκῆς σύνθεση μεταξύ τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ φρονήματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ πάντοτε στὸ πλαίσιο τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐνὸς καὶ ἐνιαίου σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἐνότητα αὐτὴ κλείνει μὲ μίαν ἀπόπειρα συνθετικῆς ἔκθεσης μιᾶς ὀρθόδοξης θεολογίας περὶ τοῦ ἀλαθῆτου, στὴν ὁποία ἐξαίρεται ὁ συνοδικὸς θεσμὸς μὲ τὴν εὐρεία ἔννοια στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπισκοπῆς, τῆς τοπικῆς καὶ τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου. Πρόκειται γιὰ τὸ κατεξοχὴν ὄργανο τῆς ἐνιαίας φωνῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν τέλει γιὰ τὸ

8 Βλ. *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὀρθόδοξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σελ. 25.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

ὑψιστο καὶ αὐθεντικὸ ὄργανο τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖο ἐνεργεῖ μὲ τὴν ἐπιστασία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρισματικὰ καὶ ὄχι ἀπλῶς θεσμικὰ στὴν ἔκφραση τοῦ ὁμόφωνου φρονήματος τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ὡς σώματος κλήρου καὶ λαοῦ.⁹

Στὴ συνέχεια ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης προβαίνει στὴ διερεύνηση τοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου γένεσης καὶ ἀνάπτυξης τοῦ παπικοῦ πρωτείου, τὸ ὁποῖο ἀποτέλεσε τὸ φυσικὸ ὑπόβαθρο ἀνάπτυξης τῆς θεωρίας τοῦ ἀλαθήτου. Οἱ ἱστορικὲς ἔρευνες ἀναδεικνύουν τὴν καίρια καὶ ἀποφασιστικὴ σημασία τοῦ λειτουργήματος τοῦ ἐπισκόπου στὸ πλαίσιο ἑνὸς ἱεραρχικοῦ καὶ πάντως ὄχι μοναρχικοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης ὑπῆρξε τιμητικὰ ἐξαρχῆς ἢ «προκαθημένη τῆς ἀγάπης». Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνες οὐδέποτε ἡ Ρώμη ἐπικαλέστηκε τὴν ἰδιαίτερη αὐθεντία της ὡς πρωτοκαθεδρία ἢ ὡς ἀξίωση ἐπιβολῆς τῶν θέσεων της. Τὰ πράγματα ἀλλάζουν σταδιακὰ ἀπὸ τὸν 3ο αἰ. καὶ ἐξῆς, ὅταν ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ προσλαμβάνει σταδιακὰ τὸν «πετρίνιο» χαρακτήρα ὡς πρωτείου ἐξουσίας, δίχως ἀσφαλῶς νὰ ἔχει πλήρως παγιωθεῖ σὲ μία ἐνιαία γραμμὴ ἀκόμη καὶ κατὰ τοὺς δύο ἐπόμενους αἰῶνες. Ἀρχικὰ, οἱ πάπες διεκδικοῦν πρωτεῖο δικαστικῆς καὶ πειθαρχικῆς αὐθεντίας, ἐνῶ ἀργότερα ἐπιζητοῦν τὴν ἐπέκτασή του καὶ σὲ θέματα πίστεως τῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην. Ἐπίσης, ἐνῶ ἀρχικὰ τὸ πρωτεῖο θεωρεῖται ὅτι ἀφορᾷ τὴν τοπικὴ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ἀργότερα μεταβιβάζεται καὶ προσωποποιεῖται ἀποκλειστικὰ στὸν ἐπίσκοπο Ρώμης.

Ἡ Ανατολὴ οὐδέποτε ἀρνήθηκε τὴν τιμητικὴν σημασίαν τοῦ πρωτείου, πάνω στὴν ὁποία οἰκοδομήθηκε ἄλλωστε καὶ ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ὡς ἔκφραση ἐνότητας, πληρότητας καὶ κοινωνίας τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ὁ θεσμὸς τῆς πενταρχίας. Ἡ διασύνδεση πρωτείου καὶ ἀλαθήτου παγιώνεται ἐν τέλει δογματικὰ ἀπὸ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία στὴν Α' Βατικανὴ σύνοδο, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία της ἡ Ρώμη ἐκθέτει συστηματικὰ τὰ περὶ τῆς φύσεως, τῶν ἰδιοτήτων καὶ ἀρμοδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας, διακηρύσσοντας, ὄχι δίχως συνοδικὲς ἀντιρροήσεις, τὸ καινοφανὲς δόγμα περὶ ἀλαθήτου καὶ πρωτείου τοῦ πάπα μὲ τὴ γνωστὴ διακήρυξη «*pastor aeternus*». Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης διερευνᾷ τὶς σχέσεις μεταξὺ τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς λεγόμενης «πετρίνειας» διαδοχῆς, θεωρώντας τὴν τελευταία ὡς μία παντελῶς ἀστήρικτη ἰδεολογικὴ κατασκευή. Ἡ «πετρίνεια» διαδοχὴ ἀντιμάχεται καὶ ὑπονομεύει τὸ κύρος τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἐνῶ ἐπιχειρεῖ νὰ περιβάλλει μὲ τὸ κύρος τῆς τελευταίας—κατὰ μοναδικὸ καὶ ἀπόλυτο τρόπο—τὸ πρόσωπο τοῦ ἐκάστοτε ἐπισκόπου Ρώμης. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ἀντιφατικὴ θεώρηση θὰ ἀποτυπωθεῖ ὄχι μόνον στὴν Α' Βατικανή, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ στὴ Β' Βατικανὴ Σύνοδο. Καθὼς ἐπισημαίνει ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης, τὸ πρόβλημα τῆς θέσης τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης συνοψίζεται σὲ τὴν ἐξῆς δύο θέσεις τῆς Δυτικῆς

9 Βλ. *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σσ. 105-127.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

θεολογίας: Πρῶτον, ὁ Χριστὸς ὑποσχέθηκε τὸ ἀλάθητον στοὺς Δώδεκα καὶ συνεπῶς δὲν μπορεῖ νὰ συνδέεται μὲ ἕναν καὶ μόνον Ἀπόστολο. Δεύτερον, κάθε ἐπίσκοπος δὲν ἀποτελεῖ ἐπιμέρους διάδοχο κάποιου συγκεκριμένου Ἀποστόλου, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι θεωροῦνται διάδοχοι τῶν δώδεκα Ἀποστόλων.¹⁰

Συνεπῶς, ὅποιαδήποτε μυστηριακὴ ἢ δικανικὴ ὑπερέξαρχση τοῦ Πέτρου δὲν μπορεῖ νὰ ἀφορᾷ ἕναν μονάχα ἐπίσκοπο, τὸν Ρώμη, ἀλλὰ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους. Διαφορετικά, ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ ἀκυρώνεται ὡς πλήρως ἐξαρτώμενη ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης, ἐνῶ τὸ πρωτεῖο τοῦ Πέτρου ἐμφανίζεται νὰ ἀντιμάχεται τὴν ἴδια τὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ. Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐντοπίζει τὸν ὄρο¹¹ τῆς Ἀ΄ Βατικανῆς Συνόδου γιὰ τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα πλήρη παραμόρφωση καὶ ἐκκοσμίκευση τῆς πνευματικῆς φύσεως τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, ἀλλὰ καὶ μία ἐσωτερικὴ ἀντίφαση, καθόσον τὸ ἀλάθητον τοῦ πάπα διακρίνεται ἀπὸ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ἐφόσον ρητὰ τονίζεται ὅτι ὁ πάπας μπορεῖ νὰ ἀποφαίνεται δίχως τὴ συναίνεση τῆς Ἐκκλησίας. Συνεπῶς, ἄλλο εἶναι τὸ ἀλάθητον τοῦ Ρωμαίου ποντίφικα καὶ ἄλλο τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας.¹² Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν μία Ἐκκλησία νὰ δέχεται τὴν ἀυθεντία τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὡς φορέα ὑψιστῆς ἀυθεντίας καὶ ἐξουσίας καὶ παράλληλα νὰ δέχεται τὸν πάπα ὡς πρόσωπο ποὺ ἀσκεῖ ἀυθεντία καὶ ἐξουσία ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας ὅλης; Ἡ ἀντίφαση αὐτὴ ἰδρύει μία διπλὴ ἐκκλησιολογία, οἱ δὲ Ρωμαιοκαθολικοὶ θεολόγοι ἔκτοτε καὶ ἰδιαίτερα, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω μὲ τὴ Β΄ Βατικανὴ Σύνοδο, διαρκῶς καὶ ἐναγωνίως θὰ ἐπιχειροῦν νὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἀδιάσπαστη ἐνότητα μεταξὺ συνόδου καὶ πάπα, δηλαδὴ μεταξὺ δύο ἀλληλοσυγκρουόμενων θεωρήσεων περὶ Ἐκκλησίας.

Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης σχολιάζει ἐκτεταμένα τὸ βιβλίον τοῦ Η. Kung¹³ *Strukturen der Kirche*, τὸ ὁποῖο κυκλοφόρησε τὶς παραμονὲς σύγκλισης τῆς Β΄

10 *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σελ. 150.

11 Βλ. ὁ.π., σελ. 151: «*Sacro approbante concilio* διδάσκομεν καὶ ὡς θεόθεν ἀποκαλυφθὲν δόγμα ὀρίζομεν: ὁ Ρωμαῖος Ποντίφηξ λαλῶν ἐκ τῆς καθέδρας (*cum ex cathedra loquitur*), τουτέστι, ὅταν ἐπιτελῶν οὗτος τὰ τοῦ ποιμένος καὶ διδασκάλου πάντων τῶν Χριστιανῶν ὀρίζει, τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ ἀποστολικῇ ἀυθεντίᾳ, τὴν τηρητέαν ὑπὸ συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλίαν ἐν τε τῇ πίστει καὶ ἐν τοῖς ἡθεσι, θεία συνάρσει, τῇ ἐπηγγελμένῃ αὐτῷ τῷ μακαρίῳ Πέτρῳ, ἀπολαύει τοῦ αὐτοῦ ἀλαθήτου, ὥπερ ὁ θεῖος Λυτρωτὴς ἠδύοκησεν, ἵνα καθοπλίση τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, ὀρίζουσαν τὰ τῆς πίστεως καὶ τῶν ἡθῶν. Τούτου δὲ ἐνεκα αἱ τοιαῦται ἀποφάνσεις τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκος εἰσὶν ἐξ ἑαυτῶν καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς συναινέσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀμετάτρεπτοι».

12 *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σελ. 152.

13 Εἶναι γνωστὴ ἡ κατοπινὴ περιπέτεια ἐξόδου τοῦ Ρωμαιοκαθολικοῦ αὐτοῦ θεολόγου ἀπὸ τὴν ἐπίσημη γραμμὴ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Βλ. ἐνδεικτικὰ August Bernhard Hasler, *Wie der Papst unfehlbar wurde. Macht und Ohnmacht eines Dogmas*, Mit einem Geleitwort von Hans Küng, 2. Auflage. München: Piper, 1980 (ἐπίσης Ἀγγλικά, August Bernhard Hasler, *How the Pope Became Infallible: Pius IX and the Politics of Persuasion*, trs. Peter Heinegg, New York: Garden City, 1981).

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

Βατικανής Συνόδου και στο οποίο καταβάλλονται γενναίες προσπάθειες ισορρόπησης και συμβιβασμού των προβλημάτων που αναφύονται στην ιστορία αλλά και στην εκκλησιολογία σχετικά με το αλάθητον του Πάπα και τις συνοδικές ιδέες που κυριάρχησαν μεταξύ του 12ου και του 14ου αι. (Γαλλικανισμός, Συνοδισμός). Με μία σειρά από κανονικές προσεγγίσεις ή θεολογικούς συλλογισμούς ή ρωμαιοκαθολική επιχειρηματολογία προσπαθεί απλώς να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα. Κατά τον Στυλιανό Χαρκιανάκη ή όρθη περιή αλαθήτου και κάθε άλλης μορφής αυθεντίας στην Έκκλησία για την Ορθόδοξη θεώρηση συνοψίζεται χαρακτηριστικά από τον Ιωάννη Χρυσόστομο: «Τὰ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ἀξιώματα βίου τότε μείζονα φαίνεται, ὅταν εἰς ἓνα περιστῆ μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τούναντίον· τότε μάλιστα λάμπει τὸ τῆς τιμῆς, ὅταν πολλοὺς τῆς προεδρίας ἔχη κοινωνοὺς καὶ ὅταν ὁ μετέχων μὴ εἷς ᾖ, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχη τοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας. Ὁρᾷς οὖν πάντας σημειοφόρους καὶ ἕκαστον τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαστάζοντα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, αὐτὸν δὲ καὶ ἐνώπιον γεέννης καὶ ἐνώπιον κολάσεως. Ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βαστάζειν».¹⁴

Ὅταν ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ὀλοκλήρωνε τὴ διατριβὴ του γιὰ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος δὲν εἶχε ἀκόμη περατώσει τις ἐργασίες της. Μολονότι ἐκτιμᾷ ὅτι θὰ ἦταν παρακινδυνευμένη μία ὀριστικὴ κρίση, ἐνόσω συνεχίζονταν ἀκόμη οἱ ἐργασίες τῆς Συνόδου, ὡστόσο προχωρεῖ σὲ ἓναν αὐστηρὸ ἔλεγχο τῶν σχετικῶν κειμένων της (Constitutio dogmatica de Ecclesia 'Lumen Gentium' καὶ Decretum de oecumenismo 'Unitatis redintegratio') ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρωτεῖο καὶ τὸ ἀλάθητον. Καθὼς ἐπισημαίνει, τὸ πρωτεῖο τοῦ Πέτρου τίθεται εὐθύς ἐξαρχῆς ὡς βάση τῆς ρωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησιολογίας. Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Πέτρου καὶ ταυτίζεται μὲ τὰ ὄρια τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πέτρος, ὡς κεφαλὴ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, μεταβίβασε τὸ πρωτεῖο καὶ τὸ ἀλάθητον στὸν διάδοχό του, τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἡ ὀρατὴ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας. Παράλληλα, ὅμως, πρὸς τὴ μοναρχία τοῦ πάπα, ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος ἀναφέρεται καὶ στὰ δίκαια τοῦ σώματος τῶν ἐπισκόπων, στὴν ἀποστολικὴ διαδοχὴ, στὸ λειτούργημα τοῦ ἐπισκόπου ὡς τοῦ πληρώματος τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης. Ὡστόσο, ὅλα αὐτὰ ὑφίστανται μονάχα σὲ ἀποκλειστικὴ σχέση καὶ κοινωνία μὲ τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης. Παρομοίως καὶ ἡ σύνοδος τίθεται ὑπὸ τὴν ἀπόλυτη προνομιακὴ δικαιοδοσία τοῦ πάπα, καθόσον μονάχα αὐτὸς ἔχει τὸ δικαίωμα σύγκλησης, προεδρίας καὶ ἐπικύρωσής της. Συνεπῶς, ἡ πληρεξουσιότητα κάθε ἐπισκόπου ἀσκεῖται μονάχα σὲ σχέση ὁμοφωνίας μὲ τὸν πάπα. Κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανάκη, ἐν τέλει ἡ Β' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ δὲν διαφοροποιήθηκε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Α' Βατικανῆς. Τὸ χάρισμα τοῦ ἀλαθήτου, τὸ ὁποῖο προσιδιάζει στὴν Ἐκκλησία,

14 Βλ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, *Εἰς τὸν ἀπόστολον Παῦλον*, Λόγ. 7, 1, PG 50, 509.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

ένοικει κατά τρόπο μοναδικό στον πάπα, έφόσον «ό Ρωμαίος επίσκοπος αποφαίνεται ουχι ως ιδιώτης, αλλ' έρμηνεύει την καθολικήν διδασκαλίαν και περιφρουρεί ταύτην εν τή ιδιότητι αυτού ως ύψιστου διδασκάλου τής Έκκλησίας».¹⁵ Η ύπακοή στον πάπα Ρώμης επεκτείνεται και για όλα τα ζητήματα, ακόμη και όταν αυτός δεν αποφαίνεται *ex cathedra* τελεσιδικώς. Για τον λόγο αυτό ο Στυλιανός Χαρκιανάκης, όπως και ο Ιωάννης Καρμίρης, εξέφρασαν την άποψη ότι ή Β' Βατικανή Σύνοδος, παρὰ την φαινομενική ανύψωση του συλλόγου των επισκόπων, επιβεβαίωσε εκ νέου τις θέσεις περι πρωτείου και αλαθήτου τής Α' Βατικανής.¹⁶

Πράγματι, ή Β' Βατικανή Σύνοδος εγκαινίασε ένα είδος διπλής εκκλησιολογίας στη Ρωμαιοκαθολική Έκκλησιολογία. Η Ρωμαιοκαθολική Έκκλησία είχε και έχει συνόδους και μετά τὸ σχίσμα τοῦ 1054, πού λειτουργοῦν είτε ως συμβουλευτικά ὄργανα, είτε ὑπόκεινται ἐξ ὀλοκλήρου στη μονοκρατορία και ἀπολυταρχία τοῦ πάπα. Η Α' Βατικανή Σύνοδος ἀνακήρυξε μάλιστα τὸν ἐπίσκοπο Ρώμης ως τὸν ἀτομικὸ φορέα τοῦ ἀλαθήτου, πού μπορεί νὰ δογματίζει *ex sese, ex cathedra sancti Petri, non ex consensu Ecclesiae* (ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, ἀπὸ τὴν καθέδρα τοῦ ἁγίου Πέτρου, ὄχι ἀπὸ τὴν συγκατάθεση τής Έκκλησίας). Η ὑπαρξη, ὅμως, τής συνόδου και ή διακήρυξη τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου ἀπὸ αὐτὴν εἶναι μεγέθη ἐντελῶς ἀσυμβίβαστα μεταξύ τους. Ὅσο δὲν ἀναγνωρίζεται ή πληρότητα και καθολικότητα κάθε τοπικῆς Έκκλησίας, λόγω τοῦ παπικοῦ πρωτείου, δὲν μπορούμε νὰ κάνουμε πραγματικὸ λόγο για συνοδικὸ θεσμὸ στη δυτικὴ Έκκλησία.¹⁷ Τοῦτο γίνεται ακόμη πιὸ ἐμφανές μετά τή Β' Βατικανή σύνοδο πού, ἄς σημειωθεῖ, ἐπικύρωσε και τις ἀποφάσεις τής Α'. Η κατὰ κάποιον τρόπο ἀναγνώριση τής καθολικότητας και τῶν τοπικῶν Έκκλησιῶν, κατ' ἐπίδραση τής Ὁρθόδοξης θεολογίας, και ή θέσπιση τής συλλογικότητας τῶν επισκόπων μὲ τὴν παράλληλη διατήρηση τής παγκόσμιας ὑπὸ τὸν πάπα εκκλησιολογίας, προκαλεῖ διλήμματα και ἐντάσεις μέσα στους κόλπους τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν. Και τοῦτο, διότι πρόκειται για δύο ἀσύμπτωτες εκκλησιολογίες, καθόσον ή ὑπαρξη τής μίας ἀναιρεῖ τὴν ἄλλη.

Ὁ Στυλιανός Χαρκιανάκης συμπεριέλαβε στη διατριβή του τὴν ἐξέταση και τής Σλαβόφιλης θεωρίας τοῦ Sobornost, ή ἐφαρμογή τής ὁποίας στην εκκλησιολογία ἐμφανιζόταν ως μία νεώτερη ὀρθόδοξη προσέγγιση, ή ὁποία ἔμοιαζε νὰ γοητεύει πολλούς, ακόμη και ὀρισμένους Ρωμαιοκαθολικούς, μὲ τὸν ἔντονον μυστικισμό και τὴν πρόταξη τής πνευματολογίας.¹⁸ Στην κριτικὴ θεώρησή του,

15 *Περὶ τὸ ἀλάθητον τής Έκκλησίας ἐν τή Ὁρθόδοξῃ Θεολογία*, ὁ.π., σελ. 173.

16 *Περὶ τὸ ἀλάθητον τής Έκκλησίας ἐν τή Ὁρθόδοξῃ Θεολογία*, ὁ.π., σελ. 175.

17 Jean-Marie-Roger Tillard, *Église d'Églises, L'ecclésiologie de communion*, Paris: Cerf, 1987, σελ. 323 κ.έξ. Πρὸβλ. Peter L. Chirico, *Infallibility: The Crossroads of Doctrine*, Kansas City: Andrews and McMeel, 1977. Joseph Ratzinger, *Called to Communion: Understanding the Church Today*, San Francisco: Ignatius Press, 1996.

18 Βλ. Yves Congar, 'Pneumatologie ou "Christomonisme" dans la tradition latine?', *Ephemerides Theol. Lovaniensis* 45 (1969).

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἀκολουθεῖ κατὰ βάση τὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ,¹⁹ γι' αὐτὸ καὶ τονίζει ἐξαρχῆς τοὺς δεσμοὺς τῶν Σλαβόφιλων μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ καὶ ρομαντισμοῦ, στὸ πλαίσιο εἴτε τῆς ὑπέρβασης τῆς σκέψης τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε τῆς δημιουργίας μιᾶς νέας σύνθεσης, ἡ ὁποία διαλέγεται ἐκ τῶν ἔσω μὲ τὴ σύγχρονη εὐρωπαϊκὴ σκέψη. Ὁ Chomiakov,²⁰ κύριος ἐκπρόσωπος καὶ «θεολόγος» τῶν Σλαβόφιλων, ἀσχολήθηκε κατὰ βάση μὲ ἐκκλησιολογικὰ ζητήματα προβάλλοντας τὴν ἰδέα τοῦ Sobornost ὡς τὴν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποία ἐκλαμβάνει σὲ μία ἀπόλυτη χαρισματικὴ διάσταση.

Γιὰ τὸν Chomiakov ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ συλλήβδην ὅλων τῶν δυτικῶν Ὁμολογιῶν ἔγκειται στὸν διαφοροτικὸ τρόπο θεώρησης τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς ἐλεύθερης καὶ πλήρους ὁμοθυμίας τῶν πιστῶν. Ἐδῶ προκύπτει μία ἔννοια τῆς καθολικότητας ὡς συλλογικότητας καὶ συνοδικότητας, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τοὺς πιστοὺς. Εἶναι ἡ χαρισματικὴ κοινωνία τῶν ἐκλεκτῶν μὲ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ καὶ ἄμεσα διακρίνει τὴν Ἐκκλησία σὲ ὄρατὴ καὶ σὲ ἀόρατὴ. Ἡ ὄρατὴ πλευρὰ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ρευστὴ καὶ ἀκαθόριστὴ καὶ δύναται νὰ ἐξαφανίζεται στὸ περιβάλλον μιᾶς θρησκευτικῆς κοινωνίας καὶ νὰ ὁμολογεῖ πλανεμένες διδασκαλίες καὶ δόγματα. Γι' αὐτὸ καὶ ἐν τέλει ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὴν ἀόρατὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐνέχει ἄκρως χαρισματικὰ καὶ πνευματοκρατικὰ χαρακτηριστικά, ὥστε νὰ διαχωρίζεται πλήρως ἀπὸ τὴν ὄρατὴ καὶ κατεστημένη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ συγκεκριμένο ἱστορικὸ καὶ ἐμπειρικὸ μέγεθος.

19 Γεωργίου Φλωρόφσκυ, «Δυτικὲς ἐπιδράσεις στὴ Ρωσικὴ θεολογία», στὸ *Θέματα Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας*, μτφρ. Π. Πάλλη, Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶ, 1979, σελ. 197. Τοῦ ἰδίου, *Τὸ Σῶμα τοῦ ζῶντος Χριστοῦ*, ὁ.π. Andrew Blane (ἐπιμ.), Georges Florovsky, *Russian Intellectual and Orthodox Churchman*, New York: Crestwood, 1993. George Williams, π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ. *Εἰσαγωγή στὴ σκέψη του*, μτφρ. – πρόλ. Θ. Παπαθανασίου, Ἀθήνα: Παρουσία, 1989. Βλ. ἐπίσης τὸ ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ *Σύναξη* 64 (1997) μὲ θέμα «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ, ἀπὸ τὴν θεολογία τῶν Πατέρων στὴν “νεοπατερικὴ σύνθεση”», καθὼς καὶ τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* 4 (2010) μὲ θέμα «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ», ἰδιαίτερα τὸ ἄρθρο τοῦ Μητρ. Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα, «π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ: ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος», σσ. 31-48. Ἀπὸ τὸ δίτομο ἔργο Georges Florovsky, *Ways of Russian Theology*, Part One & Part Two, Nordland Publishing Company, 1979· στὰ ἑλληνικὰ ἔχει μεταφραστεῖ ὁ πρῶτος τόμος, βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Σταθμοὶ τῆς ρωσικῆς θεολογίας*, Μέρος πρῶτο, μτφρ. Εὐτυχίας Γιούλτση, Θεσσαλονίκη: Πουρναρᾶ, 1986. Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ δευτέρου τόμου εἶχε ἤδη ἀπὸ τὸ 1962 συμπεριληφθεῖ στὸν συλλογικὸ τόμο *Θεολογία, Ἀλήθεια καὶ Ζωή*, βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, «Ἡ πορεία τῆς Ρωσικῆς θεολογίας», στὸ *Θεολογία, Ἀλήθεια καὶ Ζωή. Πνευματικὸν Συμπόσιον*, Ἀθήνα: Ἀδελφότης «Ἡ Ζωή», 1962.

20 Alexis Khomiakoff, *L'Eglise Latine et le Protestantisme au point de vue de l'Eglise d'Orient*, Lausanne, 1872. Albert Gratieux, *A. S. Khomiakov et le Mouvement Slavophile*, I-II, Paris, 1939. Patrick Paul O'Leary, *The Triune Church. A Study in the Ecclesiology of A. S. Khomiakov*, Freiburg, 1982. Πρβλ. Johannes Adam Möhler, *Die Einheit in der Kirche, oder das Prinzip des Katholizismus*, 1925. Yves Congar, «La pensée de Möhler et l'ecclésiologie orthodoxe», *Irénikon* 12 (1935), σσ. 321-329.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

Ἐκκλησία εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ἡ ἀόρατη χάρις. Ἡ ἐκκλησιολογία μετατρέπεται σὲ «χαρισματικὴ κοινωνιολογία».²¹ Τὰ λειτουργήματα τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἱερέα εἶναι ἀνεκτὰ καθόσον συνάπτουν μυστηριακὰ τὴν ὄρατὴ μὲ τὴν ἀόρατὴ Ἐκκλησία. Ἡ ἀποστολικὴ διαδοχὴ δὲν ἐμπεριέχει καμία ἄλλη αὐθεντία διδασκαλίας γιὰ τὴν πίστη. Ἔτσι, στὰ θέματα τῆς πίστεως τελικὴ αὐθεντία ἀποτελεῖ ἡ ἐλεύθερη χριστιανικὴ συνείδηση τοῦ πιστοῦ, ἡ ὁποία δὲν ὑπόκειται σὲ καμία ἐξωτερικὴ αὐθεντία, ἀλλὰ στὴν ὁμόθυμὴ ὁμολογία ὄλων τῶν πιστῶν.

Καθὼς ἐκτιμᾷ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης, προφανῶς ὁ Chomiakον ἐπιχειρεῖ νὰ ὑπερβεῖ τὴ διελκυστίνδα μεταξὺ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ Προτεσταντισμοῦ, ὑπερβαίνοντας τὸν ἀντικειμενικὸ καθιδρυματικὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας στὴν προοπτικὴ μιᾶς ὑποκειμενικῆς χαρισματικῆς ἐκκλησιολογίας, κινούμενος ἄλλοτε στὰ ἀχαρτογράφητα ὕδατα ἐνὸς ἄκρατου μυστικισμοῦ καὶ ἄλλοτε, ὑπὸ τὴν ἐπήρεια τῆς προτεσταντικῆς ἀντίθεσης, μεταξὺ θεσμοῦ καὶ χαρίσματος (Amt und Geist). Κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανάκη, τὸ πρόβλημα τῆς θεωρίας τοῦ Sobornost ἔγκειται στὴν πνευματομονιστικὴ ἐκκλησιολογία ποὺ εἰσάγει ἔναντι μιᾶς καθιδρυματικῆς καὶ συγκεντρωτικῆς ἱεροκρατικῆς ἐκκλησιολογίας. Σὲ μία τέτοια προοπτικὴ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει καμία διδακτικὴ αὐθεντία, οὔτε κἂν ἡ συνοδικὴ τῆς ἔκφραση, καὶ μάλιστα ἡ ἴδια ἡ οἰκουμενικὴ σύνοδος δὲν μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ὄργανο διδασκαλίας τῆς. Μάλιστα, οἱ ἀποφάσεις τῶν συνόδων αὐτῶν κρίνονταν ἐν τέλει ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πιστῶν ὡς σύμφωνες μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ πίστη, λοιπόν, εἶναι μία χαρισματικὴ κατάσταση. Μοναδικὴ προϋπόθεση τῆς ἀλήθειας τῆς πίστεως εἶναι ἡ ἀγιότητα τοῦ βίου. Μόνον ὁ Θεὸς δύναται νὰ γνωρίζει, ἐὰν ἔχουμε τὴν ὀρθὴ πίστη. Μάλιστα ὁ Chomiakον ἀναφέρεται στὴν Ἀπάντηση τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ 1848²² πρὸς τὸν πάπα Πίο Θ', ἡ ὁποία κάνει λόγο γιὰ τὸν λαὸ ὡς σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ὑπερασπίζεται τὴν ἀμετάβλητὴ καὶ ἐνιαία πίστη του, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἔχουν παραδώσει οἱ Πατέρες, ἔναντι ὁποιασδήποτε νεωτεριστικῆς παραχάραξης, ἀκόμη καὶ μέσῳ πατριαρχῶν ἢ συνόδων. Ἐδῶ ὁ Chomiakον ἐντοπίζει

21 Ὁ Φλωρόφσκυ θὰ χαρακτηρίσει τὸν τύπο αὐτὸν τῆς ρωσικῆς εὐσέβειας καὶ ἐκκλησιολογίας στὴν ὁποία προτάσσεται καὶ αὐτονομεῖται τὸ πνευματολογικὸ στοιχεῖο ὡς «χαρισματικὴ κοινωνιολογία». Βλ. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, *Θέματα Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, Ἀθήναι: Ἄρτος Ζωῆς, 1973, σελ. 183. Πρβλ. Ἰωάννη Ζηζιούλα, «Σχόλιο Α', στὴν εἰσήγηση τοῦ καθ. Ν. Ζαμπολότσκυ 'Κοινωνικὸν πνεῦμα καὶ συνοδικότης'», σὺν *Πρακτικὰ τοῦ Δευτέρου Συνεδρίου Ὁρθοδόξου Θεολογίας*, ἐπιμ. Σάββα Ἀγουρίδου, Ἀθήναι, 1980, σσ. 142-148. Γιὰ τὶς ἐπιλογὲς καὶ τὶς ἐπιδράσεις τῆς θεολογίας τῶν Ρώσων τῆς διασπορᾶς στὴ νεοελληνικὴ θεολογία, βλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, *Στὸ μεταίχμιον τῆς θεολογίας: δοκίμια γιὰ τὸν διάλογο θεολογίας καὶ πολιτισμοῦ*, Ἀθήνα: Δόμος, 2018, σσ. 171-215.

22 Πρόκειται γιὰ ἀπάντηση στὴν ἐπιθετικὴ προβολὴ τοῦ παπικοῦ πρωτείου ἀπὸ τὸν πάπα Πίο Θ' ἐναντίον τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Βλ. «Πατριαρχικὴ καὶ Συνοδικὴ Ἐγκύκλιος τοῦ ἔτους 1848», σὺν Ἰωάννου Καρμίρη, *Τὰ Δογματικὰ καὶ Συμβολικὰ Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, II, σσ. 902-925.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

τὴν πλέον ἀντιεραρχικὴ διδασκαλία τῆς Ὁρθόδοξης Ανατολῆς, μόνο πού τὴ θεώρηση αὐτὴ προσυπογράφουν οἱ πατριάρχες καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν Πατέρων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸς ἀναίρεση τῶν ἀνιστόρητων καὶ μονομερῶν θέσεων τοῦ Chomiakou πού ὑποβαθμίζουν τὸ ἔργο καὶ τὴ σημασία τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης παρουσιάζει συστηματικὰ τὸ κρίσιμο καὶ ἀποφασιστικὸ ἔργο τῶν συνόδων αὐτῶν ὡς ἀuthεντικὴ δογματικὴ ἔκφραση τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς αὐτοσυνειδησίας της, ἐνῶ καταλογίζει στὸν Chomiakou ἐπίδραση τοῦ πνεύματος τοῦ κοινωνισμοῦ, ἐλευθερισμοῦ καὶ μοντερνισμοῦ—θὰ προσθέταμε καὶ τοῦ ἰδεαλιστικοῦ ρομαντισμοῦ—τῆς ἐποχῆς τοῦ 19ου αἰ. στὴν πλαισίωση τῶν ἰδεῶν του περὶ Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποία δὲν διακρίνει μεταξὺ τῶν διαφορετικῶν λειτουργημάτων καὶ τάξεων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ λαοῦ. Κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανᾶκη, τὸ καθολικὸ φρόνημα καὶ ἡ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας διαχρονικὰ δύναται νὰ ἀναζητηθεῖ στὸ φρόνημα τῆς πατερικῆς θεολογίας, τὸ ὁποῖο σαρκώθηκε συνοπτικὰ μὲ τὴ χάρη καὶ ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως διατυπώνεται στὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως. Ἔτσι, ὁ συνοδικὸς θεσμὸς ἤδη ἀπὸ τὴν Ἀποστολικὴ Σύνοδο εἶναι τὸ ὄργανο ἔκφρασης τοῦ ἀλαθήτου τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ φορέας του.

Σχεδὸν πενήντα χρόνια μετὰ τὴν πρώτη ἔκδοση τῆς μελέτης του καὶ προλογίζοντας τὴ β' ἔκδοσή της, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης, ἤδη Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας, ἀναστοχάζεται αὐτοκριτικὰ καὶ ἀνακεφαλαιώνει μὲ ἐκκλησιολογικὴ ὠριμότητα τὰ πορίσματα τῆς πρώτης του μονογραφίας, ἐπισημαίνοντας ὅτι τὸ «ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας» εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἄρθρο διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἐκκλησία «ἴσταται ἢ (ἐκ)πίπτει», ὑφίσταται ἢ δὲν ὑφίσταται ὡς ἀπαρασάλευτη βάση τοῦ θεανθρώπινου σώματός της, περιλαμβάνοντας ὅλες τὶς δομὲς καὶ τὰ λειτουργήματά της, ἐνόσω πορεύεται στὴν ἱστορία, καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ Βασιλεία. Διότι τὸ ἀλάθητον δὲν εἶναι ἓνα εἶδος ἱεροκρατικῆς ἐξουσίας ἐνὸς προσώπου ἢ ἐνὸς ἱστορικοῦ θεσμοῦ, ἀλλὰ ἡ δοξολογικὴ ἐπιβεβαίωση τῆς ἀληθινῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν μέσῳ τοῦ σώματός του, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ κατ' ἐπέκταση τῆς παρουσίας τοῦ Θεανθρώπου στὴν ἱστορία καὶ στὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἡ Ἐκκλησία, ἐπειδὴ εἰκονίζει τὴν κοινωνία τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐκφράζει τὴν πραγματικότητα αὐτὴ μέσῳ τοῦ ἀλαθήτου χαρακτήρα τῆς διδασκαλίας της. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ θεολογικὴ ἀλήθεια καὶ πίστη τῆς Ἐκκλησίας εἰσχωρεῖ καὶ διαποτίζει τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ καὶ κάθε ἔκφραση τῆς δομῆς καὶ ὀργάνωσής της, ἢ ὁποία ὑφίσταται ὡς σημεῖο φανέρωσης τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν πρόσληψη καὶ σωτηρία τοῦ κόσμου.²³

Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης σημειώνει ὅτι τὰ κριτήρια πού ἐνέπνευσαν καὶ καθοδήγησαν τὴ διερεύνηση τοῦ ἐν λόγῳ θέματος ὑπῆρξαν δογματικὰ

23 Βλ. *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σελ. 11.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

κατ' ἑξοχήν. Πιὸ συγκεκριμένα, δύο ἦταν οἱ καθοριστικοὶ ἄξονες πού τὸν ὀδήγησαν νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴ θεώρηση τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας. Ἀφενός, ὁ δυτικὸς ἱεροκρατικὸς καὶ δικανικὸς τρόπος θεμελίωσης τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου καί, ἀφετέρου, οἱ ἀντιδράσεις πού προκάλεσε ἡ δογματικὴ διακήρυξή του στὸν χῶρο τῆς κίνησης τῶν Σλαβόφιλων διανοουμένων μὲ κύριο ἐκπρόσωπό τους τὸν Aleksey Chomiakov καὶ τὴν περίφημη ἰδέα τοῦ Sobornost. Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης διακρίνει τρία καίρια σημεῖα ἢ ζωτικὸς χώρους, τὴ θεολογικὴ σημασία τῶν ὁποίων ἐπισημαίνει ὅτι θὰ ὄφειλε νὰ εἶχε ὑπογραμμίσει στὴ μελέτη του αὐτή. Εὐθύς ἐξαρχῆς σημειώνει ὅτι ἡ λεγόμενη «εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία» τοῦ Afanasiyev,²⁴ ἡ ὁποία θεωρήθηκε ὡς ἡ πλέον οὐσιαστικὴ συμβολὴ τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας στὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν θεολογικῶν συζητήσεων τῆς Οἰκουμενικῆς Κίνησης, χρῆζει ὀρισμένων θεμελιωδῶν διορθώσεων. Τὶς διορθώσεις αὐτὲς ἤδη τὶς ἐπεσήμανε καὶ τὶς πραγματοποιοῦσε ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας, τόσο μὲ τὴ διατριβή του ὅσο καὶ κυρίως μὲ τὶς ἐπόμενες μελέτες του γιὰ τὶς θεολογικὲς καὶ ἐκκλησιολογικὲς προϋποθέσεις τῆς Θείας Εὐχαριστίας.²⁵ Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Στυλιανὸς ὑπογραμμίζει τὴν προτίμησή του σὲ μία Τριαδολογικὴ καὶ ὄχι ἀπλῶς σὲ μία Εὐχαριστιακὴ Ἐκκλησιολογία, ὑποστηρίζοντας ὅτι ἡ Τριαδολογικὴ Ἐκκλησιολογία²⁶ ἀνταποκρίνεται περισσότερο στὸ μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὸ ἔζησε καὶ τὸ ἐξέφρασε διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἡ Ἐκκλησία τῶν πρώτων αἰώνων. Ὁ Τριαδολογικὸς χαρακτήρας τῆς Ἐκκλησιολογίας ἀποτελεῖ τὴν ἀσφαλὴ προϋπόθεση, ἡ ὁποία ἀποτρέπει κάθε μορφὴ «Χριστομονισμοῦ»,²⁷ ὁ ὁποῖος σφράγισε τὴν πορεία τῆς δυτικῆς θεολογίας. Καθὼς ἐπισημαίνει, ἡ κατάργηση τῆς ἐπίκλησης ἀπὸ τὶς δυτικὲς Λειτουργίες δὲν ἦταν καθόλου τυχαία ἐξέλιξη, ἀλλὰ εἶχε σαφεῖς θεολογικὲς προϋποθέσεις.

Τὸ δεῦτερο σημεῖο, τὸ ὁποῖο ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης θὰ ἀναθεωροῦσε,

24 Nikolas Afanassieff, *L'Église du Saint-Esprit*, Preface de Dom O. Rousseau, Paris, 1975. Βλ. ἐπίσης τὰ παρακάτω ἄρθρα τοῦ Afanassieff: «La doctrine de la primauté à la lumière de l'Ecclesiology», *Istina* 1957, 401-420. «L'Église qui preside dans l'amour», στὸ *La Primauté de Pierre dans l'Église Orthodoxe* (N. Afanassieff, N. Koulomzine, J. Meyendorff, A. Schmemmann), Neuchâtel, 1960. «Una sancta», *Irenikon* 36 (1963), 436-475. Πρβλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Εὐχαριστιακὴ ἐκκλησιολογία καὶ κανονικὴ παράδοση», στὸ ἔργο μας, *Στὸ μεταίχμιο τῆς θεολογίας: δοκίμια γιὰ τὸν διάλογο θεολογίας καὶ πολιτισμοῦ*, ὁ.π., σσ. 125-168.

25 Βλ. Ζηζιούλα Ἰω., Μητροπολίτου Περγάμου, *Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Θεῷ Εὐχαριστία καὶ τῷ Ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας*, Ἀθήναι, 1990. Τοῦ ἰδίου, *Ἔργα Α', Ἐκκλησιολογικὰ Μελετήματα*, ἐπιμ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, Ἀθήνα: Δόμος, 2016.

26 Βλ. Τὴ θεώρηση αὐτὴ μὲ βάση τὴ *Μυσταγωγία* τοῦ ἁγίου Μαξίμου Ὁμολογητῆ ἀναπτύσσει ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας, Μητροπολίτης Περγάμου, στὸ «Τὸ Μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ Μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος», *Саборности (Sabornost)* 8 (2014), 43-52. Βλ. ἐπίσης John Zizioulas, *Communion and Otherness: Further Studies in Personhood and the Church*, New York: T & T Clark, 2006.

27 Βλ. σχετικὰ, Σταύρου Γιαγκάζογλου, *Κοινωνία θεώσεως, Ἡ σύνθεση Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ*, Ἀθήνα: Δόμος, 2001.

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

ἀφορᾶ τὴν υἰοθέτηση καὶ χρῆση τοῦ ὄρου «συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας», τὸν ὁποῖο εἰσηγήθηκε ὁ διακεκριμένος καθηγητῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῶν Ἀθηνῶν Ἀμίλκας Ἀλιβιζάτος.²⁸ Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ ὄρος ὑπῆρξε γιὰ τὸν Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτο τὸ ἑλληνικὸ ἀντίβαρο κατὰ κάποιον τρόπο ἔναντι τῆς σλαβόφιλης ιδέας τοῦ Sobornost. Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης θεωρεῖ ὅτι ὁ κοινὸς παρονομαστὴς ὄλων τῶν μελῶν τοῦ ἑνὸς Σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται καλύτερα μὲ τὸν ὄρο φρόνημα, ὁ ὁποῖος φαίνεται νὰ εἶναι πληρέστερος καὶ πιὸ δυναμικός. Στὸ σημεῖο αὐτὸ διαφαίνεται μία σαφὴς ἐπίδραση τοῦ π. Γεωργίου Φλωρόφσκυ, ὁ ὁποῖος ἐπίσης ἄσκησε γενικότερη κριτικὴ στὶς θεωρίες τῶν Σλαβόφιλων διανοουμένων. Τὸ τρίτο διορθωτικὸ σημεῖο τοῦ ἀρχιεπισκόπου Στυλιανοῦ ἀφορᾶ αὐτὸν καθ'αυτὸν τὸν τίτλο καὶ τὸν βασικὸ ὄρο τῆς ἔρευνάς του. Σαφῶς θὰ ἤθελε νὰ εἶχε χρησιμοποιήσει ἀντὶ τοῦ ξένου πρὸς τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ θεολογία ὄρου «ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας» τὸν ὄρο «πιστότητα τῆς Ἐκκλησίας». Καθὼς φρονεῖ, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἀπέφευγε νὰ εἰσαγάγει στὸν τίτλο τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου τὴν ἔννοια τῆς «τελειομανίας», ἐνῶ ταυτόχρονα θὰ ἔκανε λιγότερο φανερὴ τὴν ἀντίθεση μεταξὺ τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Κομιακῶφ γιὰ τὴ χαρισματικὴ ιδέα τοῦ Sobornost. Διότι, πράγματι, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης δὲν θεωροῦσε οὕτως ἢ ἄλλως ἀπολύτως ἰσοβαρεῖς τὶς δύο αὐτὲς προσεγγίσεις.

Ἀκολουθῶς, ὁ μακαριστὸς ἱεράρχης καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρόεδρος τῆς Ὁρθόδοξης ἀντιπροσωπείας στὸν διάλογο μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία προβαίνει σὲ μία λιτὴ καὶ ρεαλιστικὴ ἀξιολόγηση τῆς πραγματικῆς ἐπίδρασης τῆς μελέτης του αὐτῆς. Ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἀνάρρηση στὴν παπικὴ ἔδρα τοῦ πάπα Βενέδικτου XVI, ἑνὸς διακεκριμένου ἀκαδημαϊκοῦ θεολόγου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε παλαιὸς διδάσκαλος κατὰ τὰ ἔτη τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν τοῦ νεαροῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη στὴ Γερμανία καὶ κατόπιν φίλος καὶ συνάδελφος γιὰ πολλὰ χρόνια τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, «ἡ Ρώμη σήμερα ... δὲν φαίνεται νὰ σέβεται, ὅπως ἴσως κάποτε, τὴν κοινὴν μας Παράδοσι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία — καὶ ὄχι ἓνα πρόσωπον — εἶναι τὸ 'ταμεῖον τῆς Ἀληθείας'».²⁹ Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης καταλογίζει στὴ Ρώμη ἔλλειψη σεβασμοῦ στὸν μυστηριακὸ χαρακτήρα τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τὸ στοιχεῖο τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀναμέτρησης μὲ τὴν περιπέτεια καὶ ἐνδεχομενικότητα τῆς ἱστορίας. Ἀντ' αὐτοῦ ἡ Ρώμη προτιμᾷ τὶς «νομικιστικὲς» διευκολύνσεις ὡς ἓνα εἶδος ἀσφαλοῦς «καταφυγίου», προκειμένου νὰ ἀποφύγει ἀληθινὰς λύσεις στὸν ἀνοικτὸ ὀρίζοντα τῆς ἱστορίας.

²⁸ Ἦδη ἀπὸ τὴν πρώτη μονογραφία τοῦ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐνέταξε

28 Βλ. Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, «Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας», Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ὁ.π. Τοῦ ἰδίου, *Ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία*, Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἀθήνα, 1955.

29 Βλ. *Περὶ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ Ὁρθόδοξῳ Θεολογίᾳ*, ὁ.π., σελ. 14.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

τὴν ἐνασχόλησή του μὲ τὴ δυτικὴ ἐκκλησιολογία στὸ ὑψηλῆς εὐθύνης λειτουργημάτων τῆς Ὁρθόδοξης Θεολογίας νὰ παρακολουθεῖ ἐκ τοῦ συνέγγυς καὶ νὰ ἐντάσσει στὴ σύγχρονη προβληματικὴ τῆς ἀκόμη καὶ τὰ ἐντελῶς δυτικὰ ζητήματα, στὸ πλαίσιο ἐνὸς γνήσιου οἰκουμενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Μολονότι ἔκανε, ἔστω καὶ ἐπιφυλακτικά, ὀρισμένες προκαταρκτικὲς νύξεις γιὰ τὴν ἐκκλησιολογία τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ἐνόσω ἀκόμη συνεχίζονταν οἱ ἐργασίες της, τὸ 1969 ἐπανῆλθε μὲ μία δεύτερη μονογραφία ὑπὸ τὸν τίτλο «Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, Εἰσαγωγή – Κείμενον – Συστηματικὴ ἀνάκρισις». Σὲ μία ἐποχὴ πού εἶχε ἤδη ἐξαγγελθεῖ καὶ ἀναμενόταν ἡ ἐπίσημη ἔναρξη τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ Ὁρθόδοξων καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν, ὁ ἀρχιμανδρίτης καὶ τότε Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βλατάδων Θεσσαλονίκης, μὲ ὑψηλὸ αἶσθημα εὐθύνης ἀνέλαβε ὄχι μόνο τὴ μετάφραση στὰ ἑλληνικὰ τοῦ πλέον θεμελιώδους δογματικοῦ κειμένου τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου *Constitutio dogmatica de Ecclesia 'Lumen Gentium,'* ἀλλὰ καὶ τὴ συστηματικὴ καὶ ἐξαντλητικὴ κριτικὴ προσέγγισή του ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας καὶ ἐκκλησιολογίας. Πέρα ἀπὸ αὐτά, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐπισημαίνει προφητικὰ ὅτι παρῆλθε πλέον ἡ ἐποχὴ ὅπου καθένας μποροῦσε νὰ ζεῖ μέσα στὴν αὐτάρκεια τῆς δικῆς του παράδοσης καὶ νὰ ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν ἐνδοεκκλησιαστικὴ κατάστασι τοῦ ἄλλου. Οἱ Χριστιανοί, μολονότι διηρημένοι, ἔχουν κοινὴ ὑποχρέωσι καὶ ὀφείλουν νὰ ἀγαπήσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ κοινὴ μαρτυρία τοῦ Εὐαγγελίου, νὰ βοηθήσουν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὶς ἀνάγκες τους καὶ νὰ θεωροῦν τοὺς ἑαυτοὺς τοὺς «συγκληρονόμους». Ἐφόσον «τὸ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ» (Ἰω. 3, 8), ἡ πνοὴ καὶ ἡ ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπεργάζεται τὸ ἀγαθόν, ἀκόμη καὶ πέρα ἀπὸ τὰ ὀμολογιακὰ ὄρια.³⁰

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐπισημαίνει ὅτι μὲ τὴν ἐν λόγῳ Β' Βατικανῆ συνόδο ἐπισημοποιήθηκαν μία σειρὰ ἀπὸ ἀνανεωτικὲς προσπάθειες διαφόρων θεολογικῶν ρευμάτων, κινήσεων καὶ ζυμώσεων τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ 20οῦ αἰ., τὰ ὁποῖα προσανατολίζονταν σὲ ἕνα εἶδος κάθαρσις καὶ μετάνοιας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας ὡς ἐπιστροφή στὶς γνήσιες πηγὲς τοῦ ἀρχέγονου καὶ αὐθεντικοῦ Χριστιανισμοῦ. Συνάμα, δὲν διστάζει νὰ παρατηρήσει ὅτι οἱ ἀναγεννητικὲς αὐτὲς τάσεις στοὺς κόλπους τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ συνάντησαν ἄλλες πιὸ συντηρητικὲς καὶ σκληροπυρηνικὲς δυνάμεις, οἱ ὁποῖες προσπάθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν εὐρείας κλίμακας ἀνανέωσι τῆς συνόδου αὐτῆς καὶ νὰ εἰσαγάγουν ἐν τέλει σοβαρότατες ἀντιφάσεις καὶ ἀνακολουθίαις στὶς ἀποφάσεις της. Παρ' ὅλα αὐτά, κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανάκη, ἡ Β' Βατικανῆ Σύνοδος ἐπέφερε τέτοιαις

30 Βλ. Ἀρχιμ. Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη, *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, Εἰσαγωγή – Κείμενον – Συστηματικὴ ἀνάκρισις, Διατριβὴ ἐπὶ Ὑφηγεσίᾳ, Θεσσαλονίκη, 1969, σελ. 267.*

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

αλλαγές και βελτιώσεις, κυρίως ως προς τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησιολογία, ή σημασία τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ἀποβεῖ σημαντικὴ στὸ παρὸν καὶ στὸ ἄμεσο μέλλον γιὰ τὴν ἴδια τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τὶς σχέσεις μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Σωστὰ ἐκτιμώντας τὶς συνέπειες αὐτῆς τῆς συνόδου, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης προέβλεψε κατὰ κάποιον τρόπο τὴν μελλοντικὴ ἐνεργὸ συμμετοχὴ τῆς στὴν Οἰκουμενικὴ Κίνηση καὶ σὲ αὐτὸ τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν.³¹

Τέτοιες ἀλλαγές ἀφοροῦν ζητήματα κάθαρσης τῆς θείας λατρείας, τὴν ἴδρυσιν μονίμου Συμβουλίου Ἐπισκόπων, τὸ ὁποῖο ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν πάπα ἀσκει τὸ ἔργο τῆς διοίκησης τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀνὰ τὸν κόσμον, περιορίζοντας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τὸν συγκεντρωτισμὸ τῆς Ρωμαϊκῆς Κουρίας, τὴν ἀναβίωσιν τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐπαρχιακῆς καὶ Τοπικῆς Συνόδου, τὴν ἀναβίωσιν τοῦ βαθμοῦ τοῦ διακόνου, τὴ διεύρυνση, ἔστω καὶ ἐν μέρει, τῆς περὶ Ἐκκλησίας Ρωμαιοκαθολικῆς θεολογίας πρὸς τὴν πνευματολογικὴ,³² τριαδολογικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ διάστασιν, πιθανῶς κατ' ἐπίδρασιν τῆς Ὁρθόδοξης θεολογίας, ἀλλὰ καὶ τὴν περίφημην αἴτηση συγγνώμης τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ' στὴν ἀρχὴ τῆς β' περιόδου τῆς ἐν λόγῳ Συνόδου γιὰ τὸ σχίσμα καὶ τὶς διενέξεις μὲ τοὺς ἄλλους Χριστιανούς, προφανῶς τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ τοὺς Προτεστάντες, τὸ παράδειγμα τῆς ὁποίας ἀκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι καὶ θεολόγοι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.³³ Τέλος, τὸ γεγονός αὐτὸ καθαυτὸ τῆς σύγκλησης καὶ διεξαγωγῆς τῆς συνόδου, ἡ ὅλη συγκρότησις καὶ ὀργάνωσις τῆς, ὁ τρόπος λειτουργίας ποὺ πλαισιώθηκε ἀπὸ τὶς μόνιμες γραμματεῖες καὶ τὸ γενικότερον κλίμα ποὺ ἐπικράτησε μὲ τὴν τιμητικὴν πρόσκλησιν παρατηρητῶν ἀπὸ τὶς ἄλλες Ἐκκλησίες καὶ Ὁμολογίας, ἀπέσπασε τὸν σεβασμὸ τῶν Χριστιανῶν ἀνὰ τὴν οἰκουμένην, καθὼς καὶ εὐρύτερα τοῦ σύγχρονου κόσμου. Ὅλα αὐτὰ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης ἐπιχειρεῖ νὰ τὰ ἀναδείξει κριτικὰ στὸν θεολογικὸν κόσμον τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας συνεξετάζοντας διεξοδικὰ τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου καὶ ἀναφερόμενος, ὅπου δεῖ, καὶ στὰ ἄλλα κείμενά της, κυρίως στὸ *Decretum de Oecumenismo* καὶ στὸ

31 Βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὁ.π., σσ. 13-14.

32 Γιὰ τὸν ὑπερτροφικὸν τονισμὸ τῆς Χριστολογίας ὡς «*Christus totus*» ἢ «*Christus prolongatus*» σὲ βάρος τῆς Πνευματολογίας, βλ. τὴν κριτικὴν τοῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη, *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, σσ. 118-121. Πρὸβλ. τὴν κριτικὴν ποὺ ἄσκησε ὁ Ἰωάννης Ζηζιούλας στὸ ζήτημα τῆς Πνευματολογίας στὴ Β' Βατικανῆ Συνόδου καὶ στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ στὴ μονομερῆ ἐργαλειοποίησίν της κυρίως στὴ νεώτερη Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία. Τὸ ὅλον θεολογικὸν πλαίσιον γιὰ τὸν Ἰωάννη Ζηζιούλα ὀφείλει νὰ κινεῖται σὲ μία σύνθεσιν μεταξὺ Χριστολογίας καὶ Πνευματολογίας στὴν Ἐκκλησιολογία. Βλ. σχετικὰ, τὰ περὶ Χριστολογίας, Πνευματολογίας καὶ Ἐκκλησιολογίας στὸν τόμον Ἰωάννου Ζηζιούλα, Μητροπολίτου Περγάμου, *Ἔργα Α'*, Ἐκκλησιολογικὰ Μελετήματα, ὁ.π., σσ. 207-269. Γιὰ τὴν ἄμεση ἀναφορὰ τῆς Β' Βατικανῆς στὴν Πνευματολογία, «*Τὰ περὶ τοῦ ἀγιάζοντος τὴν Ἐκκλησίαν Πνεύματος*», βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὁ.π., σελ. 107.

33 Βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὁ.π., σσ. 66-70.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

Constitutio de Sacra Liturgia, συμπληρώνοντας την εκκλησιολογική τριλογία της ἐν λόγῳ Ρωμαιοκαθολικῆς Συνόδου.

Πράγματι, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης ἀποτύπωσε διεξοδικὰ καὶ κριτικὰ τὸν ἀνανεωτικὸ χαρακτήρα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, κάνοντας ἀρχικὰ μία σύντομη ἐπισκόπηση τῶν ιδεολογικῶν καὶ ἱστορικῶν προϋποθέσεων πὺ ὀδήγησαν στὴ σύγκληση τῆς Συνόδου σὲ ἓνα εὐρύτερο πρόγραμμα ἀναπροσαρμογῆς (aggiornamento) τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὶς ἀνάγκες καὶ τὰ αἰτήματα τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου.³⁴ Σὲ μία προσπάθεια ὑπέρβασης τοῦ ἀκραίου «καθιδρυματικοῦ», χριστομονιστικοῦ καὶ δικανικοῦ χαρακτήρα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησιολογίας, ἀπὸ τὴ Σύνοδο τοῦ Τριδέντου ἕως τὴν Α' Βατικανή, οἱ μεγάλες θεολογικὲς κινήσεις, ὅπως ἡ βιβλική, λειτουργικὴ καὶ πατερικὴ, ἀλλὰ καὶ μία σειρὰ ἀπὸ λαϊκὰ ἀνανεωτικὰ κινήματα, πὺ τόνιζαν τὴ συμμετοχὴ τῶν λαϊκῶν στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ πρόσφατες κοινωνικοοικονομικὲς καὶ πολιτικὲς ἀλλαγὲς στὴν Εὐρώπη καὶ στὸν κόσμο, ὅπως ἡ προϊούσα ἐκκοσμίκευση, τὰ προβλήματα τοῦ τρίτου κόσμου, οἱ νέες ὀλοκληρωτικὲς ιδεολογίες, ὁ ἱμπεριαλισμὸς καὶ ὁ καπιταλισμὸς, κ.ἄ., προετοίμασαν σταδιακὰ καὶ προσανατόλισαν σταθερὰ τὶς συνειδήσεις τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ κόσμου στὴν ἐπανέυρεση τῆς μυστηριακῆς, κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς φύσης τῆς Ἐκκλησίας ὡς σώματος Χριστοῦ, Νύμφης τοῦ Χριστοῦ καὶ οἰκοδομῆς τοῦ Θεοῦ στὴ βάση τῆς βιβλικῆς, λειτουργικῆς καὶ πατερικῆς παράδοσης τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Ἀκολουθῶς, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης προβαίνει σὲ μία συστηματικὴ ἀποτίμηση καὶ ἀξιολόγηση τῶν ἰδίων τῶν δογματικῶν κειμένων στὸ περὶ Ἐκκλησίας δογματικὸ Σύνταγμα μὲ τὸν τίτλο «Φῶς τῶν Ἐθνῶν» ἐπὶ τὴ βάσει τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης, ἡ ὀποία εἶναι ἡ κοινὴ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων. Παρ' ὄλη τὴ θετικὴ ἀξιολόγηση τοῦ ἐν λόγῳ Συντάγματος τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης ἐπαναλαμβάνει ἐκ νέου τὰ ὀσα εἶχε ἐπισημάνει καὶ στὴν προηγούμενη μελέτη του γιὰ τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἐξειδικεύει τὴν κριτικὴ του, θεωρώντας ὅτι ὀλόκληρο τὸ γ' κεφάλαιο τοῦ ἐν λόγῳ Συντάγματος ὑπὸ τὸν τίτλο «Περὶ τῆς ἱεραρχικῆς δομῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδία περὶ τοῦ Ἐπισκοπάτου»³⁵, παρὰ τὴν προσπάθεια ἀποκατάστασης τοῦ ἐπισκοπικοῦ λειτουργήματος μὲ τὴ θέσπιση τόσο τοῦ μυστηριακοῦ (sacramentalitas) ὀσο καὶ τοῦ συλλογικοῦ (collegialitas) του χαρακτήρα, ἀποτέλεσε οἰκτρὴ ἀποτυχία σὲ σχέση μὲ τὴν ἀκαινοτόμητη διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ τὸν Ὁρθόδοξο θεολόγο μας, μὲ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο πλήττεται τὸ ζωτικὸ νεῦρο τῆς Ἐκκλησιολογίας. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς ἐρμηνεύεται αὐθαίρετα καὶ ἀντίθετα πρὸς τὶς πηγὲς κατὰ τρόπο φυσιοκρατικό, ὀστε νὰ μπορεῖ νὰ

34 Βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὀ.π., σελ. 21.

35 Βλ. σσ. 148-170.

συγκροτηθεῖ ἡ περὶ πρωτείου καὶ ἀλαθήτου ρωμαιοκαθολικῆ δογματικῆ θεωρίας.³⁶ Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης φρονεῖ ὅτι, ἐφόσον δὲν ἀποκαταστάθηκε τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα στὴν ὀρθή του θέση, κατὰ συνέπεια οὔτε καὶ ἡ ἴδια ἡ πληρότητα καὶ αὐτὰ τὰ δίκαια τῶν τοπικῶν Ἐκκλησιῶν δὲν ἔχουν πραγματικὰ ἀναγνωριστεῖ, μολονότι ἡ Β' Βατικανὴ Σύνοδος εἰσήγαγε ἀκόμη καὶ αὐτὴν καθουτὴν τὴν ὀρολογία τῆς εὐχαριστιακῆς Ἐκκλησιολογίας τῶν Ὁρθοδόξων.

Ἄν ἐξαίρεσει κανεὶς αὐτὸ τὸ θεμελιακὸ ἐμπόδιο, καθὼς καὶ τὰ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς στὸ ζ' κεφάλαιο («Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτήρ τῆς ἐν πορείᾳ Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐνότης αὐτῆς μετὰ τῆς ἐν Οὐρανῶ»), ἀλλὰ καὶ τὰ δύο μαριολογικὰ δόγματα στὸ ἡ' κεφάλαιο («Περὶ τῆς μακαρίας Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας ἐν τῷ μυστηρίῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας»), ὅλα τὰ ὑπόλοιπα στὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα ἀποτελοῦν γνήσια διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐκτίθενται μάλιστα μὲ γλώσσα ζωντανὴ καὶ χυμώδη καὶ ὄχι μὲ τὴν ξηρότητα τῶν παλαιότερων δογματικῶν κειμένων τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ. Ἐνδεχομένως, παρατηρεῖ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης, τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν κοινὴ Παράδοση Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, δὲν χρησιμοποιήθηκαν δεόντως. Τὴν ἔλλειψη αὐτὴ ἀναπληρώνουν οἱ πλούσιες βιβλικὲς ἀναφορές. Τὸ πλέον ἐπιτυχὲς κεφάλαιο τοῦ ἐν λόγῳ Συντάγματος εἶναι τὸ α' μὲ τίτλο «Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας»³⁷, στὸ ὁποῖο ὑπερβαίνεται ὁ παραδοσιακὸς νομικισμὸς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ διευρύνεται ὁ ἐκκλησιολογικὸς ὀρίζοντάς της, κατὰ τρόπο πού νὰ ἐπιτρέπει τὴν ἀναγνώριση τῶν μυστικῶν διαστάσεων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ πέρα ἀπὸ τὰ αὐστηρῶς νομοκανονικὰ ὅρια. Κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανάκη, ἐν τέλει, τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τοῦ δυναμισμοῦ ὅλων τῶν ἐπιτυχῶν κεφαλαίων τοῦ ἐν λόγῳ Συντάγματος, κυρίως τοῦ β', τοῦ δ' καὶ τοῦ ε'. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ ὀριστικὴ ἔνταξη τῆς Μαριολογίας στὴν Ἐκκλησιολογία, στὸ ἡ' κεφάλαιο, δὲν θὰ ἦταν δυνατὴ δίχως τὴν πνευματικὴ βάση τοῦ α' κεφαλαίου.

Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανάκης παρατηρεῖ μὲ προφητικὸ τρόπο, καὶ ὄχι ἄδικα, ὅτι τὸ περὶ Ἐκκλησίας δογματικὸ Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου θὰ κατευθύνει τὴν ἐκκλησιολογικὴ σκέψη καὶ τὸν προσανατολισμὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ πολλὰς δεκαετίες. Πέρα, ὅμως, ἀπὸ τὰ δογματικὰ κείμενα, ἐκεῖνο πού ἔχει σημασία γιὰ τὸν συγγραφέα μας εἶναι ὅτι ἡ Σύνοδος αὐτὴ ἀπελευθέρωσε τὴν ἐπὶ αἰῶνες καταπιεσμένη συνείδηση τῶν θεολόγων καὶ τοῦ πληρώματος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀπελευθέρωση αὐτὴ ὑπόσχεται πολλὰ θετικὰ, ἀλλὰ ἐγκυμονεῖ καὶ πολλοὺς

36 Βλ. Κεφ. 1,8. σσ. 111-112. Κεφ. 3,18-29, σσ. 153-170. Σχετικὸ παράθεμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου γιὰ τὶς Τοπικὲς Ἐκκλησίες, βλ. Κεφ. 2, { 13, «Ἡ παγκοσμιότητα ἢ καθολικότης τοῦ ἐνὸς λαοῦ τοῦ Θεοῦ», σ. 135. Πρβλ. σσ. 146-147.

37 Βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὁ.π., σσ. 105-113.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

κινδύνους. Ο Στυλιανός Χαρκιανάκης με μία γενναιόδωρη αποστροφή έξαιρετικού θεολογικού ήθους και οίκουμενικής συναντίληψης κατακλείει τη μελέτη του, επιλέγοντας τὰ ἐξῆς: «Αποτελεῖ δὲ χρέος ἱερὸν τῶν Ὁρθοδόξων, ὅπως δημιουργικῶς καὶ φιλαδέλφως παρασταθῶμεν εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην μετασυνοδικὴν περίοδον τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, παραδειγματιζόμενοι ἐν ταυτῷ ἀναλόγως ἐκ τοῦ ὑψίστου βαθμοῦ αὐτοκριτικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον αὕτη ἦρθη ἐπ' ἐσχάτων».³⁸

Κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ θεολογικὴ διακονία του στὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Στυλιανός Χαρκιανάκης, ὡς ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βλατάδων καὶ Τιτουλάριος Μητροπολίτης Μιλητουπόλεως, πρωτοστάτησε μὲ ἄλλους καθηγητὲς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, κυρίως σὲ συνεργασία μὲ τὸν Παναγιώτη Χρήστου, γιὰ τὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἰδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια συνδέθηκε μὲ «ἀνύστακτη καὶ καταλυτικὴ φιλία» μὲ τὸν Ν. Γ. Πεντζίκη, «τὸν κορυφαῖο αὐτὸ πνευματικὸ ἄνδρα τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ». Σύμφωνα μὲ μαρτυρία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας, ἡ φιλία αὐτὴ «ἔχει μνημειωθεῖ καὶ σὲ μία ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἀλληλογραφία, ποῦ θὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὅταν θὰ ἔρθει ὁ κατάλληλος χρόνος».³⁹ Ἡ σχέση τῶν δύο ἀνδρῶν ἀναδεικνύει καὶ σηματοδοτεῖ μία ἄλλη σημαντικὴ ἀσίγαστη πνευματικὴ πτυχὴ τοῦ Στυλιανοῦ Χαρκιανάκη, τὴν ἐνεργὸ παρουσία του στὴν ποίηση καὶ στὴ λογοτεχνία. Ὁ Νίκος Γαβριήλ Πεντζίκης ἦταν γιὰ πολλὰ χρόνια, πρὶν καὶ μετὰ τὴν Αὐστραλία, ὁ σταθερὸς φίλος καὶ συνομιλητὴς του στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας, ὅταν ἐπισκεπτόταν τὴ Θεσσαλονίκη, κρατοῦσε ἐκλεκτικὰ δεσμοὺς μὲ φοιτητὲς του στὴ Θεολογικὴ Σχολή, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς λογοτέχνες τῆς πόλης. Σὲ μία τέτοια ἐπίσκεψή του, εἶχα τὴ χαρὰ νὰ τὸν συναντήσω στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς του στὴ Θεσσαλονίκη καὶ νὰ γνωρίσω ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν θεολόγο, τὸν ἐπίσκοπο καὶ τὸν ποιητὴ.

Στὸ δοκίμιο ποῦ δημοσίευσε ἓνα χρόνο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ φίλου του Ν. Γ. Πεντζίκη δείχνει μία ἄλλην πλευρὰ τῆς βιωμένης ἐκκλησιολογίας του. Ἀναφερόμενος στὸν Ν. Γ. Πεντζίκη, ὁ Στυλιανός Χαρκιανάκης τὸν παρουσιάζει ὄχι ὡς ἓνα λογοτέχνη μὲ τὶς ἰδιαιτέρους ἐπιδόσεις του, ἀλλὰ κυρίως ὡς «Σχολιαστὴ τῆς Ὁγδῆς Ἡμέρας», ὡς ἄνθρωπο τοῦ ἐπέκεινα, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ καὶ δρᾷ στὸ ἐνθάδε. Ὁ Ν. Γ. Πεντζίκης⁴⁰ ἀποτύπωσε λογοτεχνικά, σχεδὸν σὲ

38 Βλ. *Τὸ περὶ Ἐκκλησίας Σύνταγμα τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου*, ὁ.π., σελ. 270.

39 Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, Ἀθήνα: Δόμος, 1994, σελ. 7.

40 Ὁ Παναγιώτης Νέλλας δήλωσε ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ βρεῖ καλύτερο παράδειγμα μιᾶς σύγχρονης ἔκφρασης καὶ διατύπωσης τοῦ δόγματος τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ *Πρὸς ἐκκλησιασμὸν* ἔργο τοῦ Πεντζίκη. Βλ. Ἐπιστολὴ τοῦ Δ. Γ. Κουτρομπῆ πρὸς τὸν Ν. Γ. Πεντζίκη, *Πρὸς ἐκκλησιασμὸν*, Ἐπίμετρο, Ἀθήνα: Ἰνδικτος, 2007, σσ. 223-224. Γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη, βλ. Σταύρου Γιαγκάζογλου, «Σχόλια στὸ *Πρὸς ἐκκλησιασμὸν* ἔργο τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη», *Στὸ μεταίχμιό τῆς θεολογίας: δοκίμια γιὰ τὸν διάλογο θεολογίας*

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

όλο του τὸ ἔργο, ὅ,τι ἀκριβῶς ζοῦσε καὶ ἐξέφραζε θεολογικά, ἐκκλησιαστικά, ἀκαδημαϊκὰ καὶ ἀργότερα ποιητικὰ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης. Γι' αὐτὸ, ἄλλωστε, οἱ δρόμοι τους συναντήθηκαν. Κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου, τὸ Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, πού τὸ 1970 ἐξέδωσε τὸ *Πρὸς Ἐκκλησιασμόν*, ὑπῆρξε «κουραγιόζο», γιατί «κουραγιόζος» ἦταν ὁ τότε ἡγούμενος τῆς Μονῆς Βλατάδων (ὅπου τὸ ΠΗΠΜ) μακαριστὸς Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης, ὁ ὁποῖος ἐνέπνευσε καὶ στήριξε ὡς κτίτωρ⁴¹ τὴν ἀρχικὴ ἐκείνη ἔκδοση.

Τὸ μυστηριακὸ καὶ λειτουργικὸ βίωμα τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται στὴν ἀπαρχὴ τοῦ λογοτεχνικοῦ ἔργου τοῦ Ν. Γ. Πεντζίκη. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας τὸν χαρακτηρίζει ὡς ὁμολογητὴ ἢ σχολιαστὴ τῆς «ὀγδῆς ἡμέρας».⁴² Ἡ φύση, ἡ μνήμη, ἡ ἱστορία, ὅλα κινοῦνται διὰ τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ ἔσχατα. Κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανᾶκη, ὁ Ν. Γ. Πεντζίκης στὸ ἔργο του «μᾶς παρουσιάζει ὡς τὸ ἄπειρο ἐξικνούμενες νέες καὶ στίλβουσες ὄψεις τῆς ἴδιας πάντοτε ἀλήθειας, πού ἀπ' ἀρχῆς εἶχε οἰστρολητήσσει τὴν ἀναζήτηση καὶ τοὺς προβληματισμούς του».⁴³ Ὁ Πεντζίκης, κατὰ τὸν Στυλιανὸ Χαρκιανᾶκη, δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἔργα τῆς Ἑπταήμερου, ὅπως ἄλλοι λογοτέχνες, ἀκόμη καὶ οἱ θρησκευόμενοι, ἀλλά, αὐτὸς πού μετροῦσε καὶ τὸν ὕστατο κόκκο τοῦ κονιορτοῦ στὸν παρόντα κόσμος, «ἐκφράζει τὴν ἀσίγαστη νοσταλγία γιὰ τὸν Σαββατισμὸ τὸν αἰώνιο, τὸ μυστήριον τῆς Ὀγδῆς Ἡμέρας».⁴⁴

Ὁ Πεντζίκης, κατὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας, σπουδάζοντας καὶ ψηλαφώντας μέσα στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὅλα τὰ μορφολογικὰ στοιχεῖα τῆς, ἀκόμη καὶ τὰ πλεον σωματικά, ἐντοπίζει καὶ βιώνει στὸν ναό, αὐτὸν τὸν κατεξοχὴν χῶρο τῆς λειτουργικῆς σύναξης καὶ ζωῆς τῆς, τῆ θεοείδεια τοῦ κτιστοῦ. Ὅλα, ἀκόμη καὶ τὰ δεινοπαθήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ὑπόλοιπων κτιστῶν ὄντων, καταυγάζονται στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τὸ φῶς τῆς θεϊκῆς ἀγάπης. «Αὐτὸς ὁ 'ἀνυπόταχτος' τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ ἐραστῆς τῆς παραληρηματικῆς εὐλάβειας καὶ ἀκριβείας γνώριζε νὰ ὑποτάσσεται κάθε πρωὶ στὶς εἰδήσεις τοῦ Συναξαριστῆ, μὲ τὴν πίστη καὶ τὴν ἔκσταση τοῦ ἤδη νεκροῦ κατὰ κόσμον».⁴⁵ Ἔτσι μπόρεσε νὰ πεῖ γιὰ τὸν Συναξαριστὴ ὅτι «εἶναι ἓνας μέγας ἐρειπιῶν ἀτομικῶν καταλοίπων, πού λαβαίνουν ζωὴ καὶ ἔκφραση χάρις στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ περιβάλλον τῆς».⁴⁶ Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης δὲν κατέτασσε τὸν Ν. Γ. Πεντζίκη ἀπλῶς στὴ λογοτεχνία τοῦ «ἐσωτερικοῦ μονολόγου»,

καὶ πολιτισμοῦ, ὅ.π., σσ. 235-261.

41 Βλ. Γαβριήλ Ν. Πεντζίκη, «Μελετώντας τοῦ χοροῦ τὰ βήματα», *Πρὸς ἐκκλησιασμόν*, ὅ.π., σσ. 367 καὶ 375.

42 Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, Ἀθήνα: Δόμος, 1994.

43 Βλ. *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, ὅ.π., σελ. 12.

44 Βλ. *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, ὅ.π., σελ. 14.

45 Βλ. *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, ὅ.π., σελ. 47.

46 Βλ. *Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε*, ὅ.π., σσ. 38-39.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

ἀλλὰ ὀνόμαζε τὴν ἀφηγηματικὴν τῆς ἔκφρασης «ἱερὸν παραλήρημα» καὶ «νοερὸ μονόλογο», «κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ 'νοερὰ προσευχή,' μία κατάσταση κατὰ κυριολεξίαν χαρισματικὴ πού ξεπερνᾷ τὰ ὅποιαδήποτε ἐγκόσμια δεδομένα τῶν λοιπῶν ὁμοτέχνων του».⁴⁷ Ὁ Ν. Γ. Πεντζίκης θὰ εἶναι αὐτὸς πού θὰ εἰσαγάγει τὸν Στυλιανὸν Χαρκιανᾶκη στὸν μυστικὸ κόσμον τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ θὰ τὸν φέρει σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐπίσης κρητικὸ π. Βασίλειον Γοντικᾶκη, τότε ἡγούμενον τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα.

Ὁ Στυλιανὸς Χαρκιανᾶκης, μετὰ τὴν ἐκλογήν του ὡς Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας, εἶχε στὶς ἀποσκευές του, καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ μακρινὴ ἥπειρον, τὸ εἰδικὸ βᾶρος τῆς θεολογικῆς σπουδῆς στὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τὴ διαρκὴ μέριμνα ἀλλὰ καὶ τὸ χάρισμα τῆς ποιήσεως ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς νεότητός του. Ὅλα αὐτὰ δὲν τὰ ἐγκατέλειψε, ἀναλαμβάνοντας τὰ νέα ἐκκλησιαστικὰ καὶ ποιμαντικὰ καθήκοντά του, ἀλλὰ τὰ καλλιέργησε, τὰ αὐξήσκει καὶ τὰ ἔθεσε στὴν ὑπηρεσίαν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας του, στὸ Ὁρθόδοξον ποιμνίον καὶ στὸν Ἑλληνισμὸν τῆς Ὠκεανίας. Ἐνώπιον μιᾶς δύσκολης καὶ ἰδιάζουσας ἀπὸ ἐκκλησιολογικὴ καὶ ποιμαντικὴ ἄποψη κατάστασης στὶς ἑλληνικὲς κοινότητες καὶ ἐνορίες τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς πού κλήθηκε νὰ διαποιμᾶνει, δηλαδὴ στὸ Ὁρθόδοξον ποιμνίον του, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας, τὸ 1977, δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐνθρόνισή του, ζήτησε τὴ στήριξιν καὶ πνευματικὴ συναντίληψιν στὸ ποιμαντορικὸ ἔργον του μεταξὺ τῶν Ὁρθόδοξων ἐνοριῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, τοῦ τότε ἡγουμένου τῆς Μονῆς Σταυρονικήτα π. Βασιλείου Γοντικᾶκη καὶ τοῦ τότε μοναχοῦ καὶ πλέον ὀσίου Παϊσίου τοῦ Ἁγιορείτη, τοὺς ὁποίους συχνὰ συμβουλευόταν. Μὲ δικήν του πρωτοβουλίαν, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, οἱ ἁγιορεῖτες μοναχοὶ μπόλιαζαν τὸ ὀρθόδοξον ἦθος, καθὼς καὶ τὰ πρῶτα ριζώματα τοῦ ὀρθόδοξου μοναχισμοῦ ἐκεῖ στὴ μακρινὴ ἥπειρον.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Στυλιανὸς ὑπηρετήσκει τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὴν Καθόλου Ὁρθόδοξὴν Ἐκκλησίαν γιὰ τὰ ἔτη πού ἐργάστηκε ὄχι χωρὶς δυσκολίας καὶ ποικίλα προσκόμματα ὡς πρόεδρος⁴⁸ τῆς Ὁρθόδοξης ἀντιπροσωπείας τοῦ Διαλόγου μὲ τὴν Ῥωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν μὲ ἀντίστοιχον πρόεδρον τῆς Ῥωμαιοκαθολικῆς ἀντιπροσωπείας τὸν καρδινάλιον Johannes Willebrands. Ἀρχικὰ δίδαξε σὲ μὴ ὀρθόδοξες θεολογικὰς σχολὰς καί, ἐν τέλει, ἴδρυσεν τὴ Θεολογικὴν Σχολὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου στὸ Σύδνεϋ, ὅπου δίδαξε ἐπὶ πολλὰ ἔτη. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Στυλιανὸς, ἀνὰ τακτὰ διαστήματα, ἐξέδιδεν τὸν δικόν του ἀδιάκοπον νοερὸν μονόλογον, τὶς ποιητικὰς συλλογὰς του σὲ ἀξιόπιστους καὶ φιλότεχνους ἐκδοτικούς οἶκους τῆς Ἑλλάδας.⁴⁹

47 Βλ. Ὁ Πεντζίκης τοῦ ἐπέκεινα καὶ τοῦ ἐνθάδε, ὁ.π., σελ. 44.

48 Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, «Στὸ περιθώριον τοῦ Διαλόγου (1980-1990)», Ἀθήνα: Δόμος 1991, πού περιέχει κείμενα ἀπὸ τὸν Διάλογον Ὁρθόδοξων καὶ Ῥωμαιοκαθολικῶν, σχετικὰ μὲ τὴν περίοδον πού ἦταν ὑπεύθυνος.

49 Βλ. τοὺς ἀκόλουθους τίτλους: Σ. Σ. Χαρκιανᾶκη, Ὑστερόγραφα Δ', Δόμος (2016),

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ~ ΠΟΙΜΗΝ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΠΟΙΗΤΗΣ

Από τὰ θεολογικά καὶ ποιμαντικά κείμενα⁵⁰ τὰ ὁποῖα ἐξέδωσε κατὰ καιροῦς, ξεχωρίζουμε τὸν τόμο μὲ τίτλο «Ἐνσαρκώσεις τοῦ δόγματος», στὸν ὁποῖο ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας καταθέτει ἐμπνευσμένα τὴν ἐκκλησιαστικὴ σκέψη καὶ δράση του, συσχετίζοντάς τὴν ἄμεσα μὲ τὰ θεολογικά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δόγμα, κατὰ τὸν Ἀρχιεπίσκοπο Αὐστραλίας, δὲν εἶναι ἓνα ἀπρόσιτο ταμποῦ ἢ μία ἄνωθεν ἐπιβεβλημένη αὐθεντία καὶ ἀπάνθρωπη ἐπιβολή. Καθὼς ἐπισημαίνει καίρια, «τὸ δόγμα στάθηκε πάντα γιὰ τὸν λαὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀκατάλυτη ρίζα, ἀπὸ τὴν ὁποία βλάστησε καὶ ἡ λατρεία του καὶ ἡ τέχνη του καὶ τὰ μαρτύριά του καὶ τὰ ἔθιμά του, μέχρι ἀκόμη καὶ οἱ παροιμιώδεις λαϊκὲς φράσεις, οἱ θρύλοι καὶ τὰ παραμῦθια του».⁵¹ Αὐτὴ τὴν ἐγγύτητα τῆς σαρκωμένης θεολογίας ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας ὑπηρετήσε σὲ ὅλη τὴ ζωὴ του μετὰ λόγου γνώσεως, ἰδιαίτερα ὅμως κατὰ τὴν ποιμαντικὴ διακονία τῆς τοπικῆς τοῦ Ἐκκλησίας. «Ἄν ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, ὅπου τὰ πάντα εἶναι θεανδρικά, τότε καὶ τοῦ δόγματος ἢ αὐθεντία καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι θεανδρική. Γιατὶ εἶναι μὲν ὁ Θεὸς ποὺ ἀποκαλύπτεται καὶ ἐγγυᾶται τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ τὴν ὁμολογεῖ, δίδοντάς τῆς πειστικὴ ἔκφραση καὶ ζωντανὴ σάρκα μέσα στὴν Ἱστορία».⁵² Στὰ σοφὰ καὶ ἐμπνευσμένα κείμενά του ψηλαφοῦμε τὸν θεολόγο ἐπίσκοπο ποὺ ἐνσάρκωσε ρωμαλέα τὸ βίωμα καὶ τὸ νόημα τῆς Ὁρθόδοξης Παράδοσης στὴν Πέμπτη Ἡπειρο, ὅπου ἡ πλέον παραδοσιακὴ καὶ ἀρχαιότερη Ἐκκλησία μὲ τὴν ἀποστολικὴ δομὴ καὶ τάξη ἔφτασε χρονικὰ ὡς ἡ τελευταία Ἐκκλησία στὴν Ὠκεανία.

Σὲ ἓνα πολυεθνικὸ καὶ πολυπολιτισμικὸ τοπίο, σὲ μία διαρκὴ ἀναζήτηση τοῦ ἄγνωστου καὶ τοῦ συμπτωματικοῦ, οἱ Ὁρθόδοξοι διαθέτουν ὡς εἰδοποιὸ

Υστερόγραφα Γ', Δόμος (2015), Υστερόγραφα Β', Δόμος (2014), Υστερόγραφα Α', Δόμος (2013), Σπαράγματα, Δόμος (2012), Ἡ χαμένη πανοπλία, Δόμος (2011), Ἐπιφωνήματα, Δόμος (2010), Παιδων καὶ ἐφήβων, Καστανιώτης (2009), Πικραμύγδαλα, Δόμος (2009), Ἄχρονες ὥρες, Δόμος (2008), Θεοὰ ποτάμια, Δόμος (2007), Σκευὴ κεραμέως, Δόμος (2006), Σπηλαιώδη τοπία, Δόμος (2005), Ἐν αἰνίγματι καὶ ἐν ἐσόπτρῳ, Δόμος (2004), Οἱ πρῶτες ὕλες, Δόμος (2003), Νεροσυρμὴ, Δόμος (2002), Ἡ δομὴ τῶν κρυστάλλων, Δόμος (2001), Ὁ βαθμὸς τῆς ἐκπλήξεως, Καστανιώτης (2001), Ὅμβρια ὕδατα, Δόμος (2000), Λιτανεῖα χρωμάτων, Δόμος (1999), Ἐπιφυλάξεις, Δόμος (1998), Μετρητὲς ἀλγηδόνες, Δόμος (1997), Ἐν γῆ ἀλλοτρία III, Ἐρμῆς (1996), Τὸ ἄλγος τῆς παρρησίας, Δόμος (1996), Τεφρὲς ἀκτές, Δόμος (1995), Σπασμένοι συνειρμοί, Δόμος (1993), Στὴ δοκιμὴ τοῦ φέγγους, Δόμος (1992), Ἡ ἄλλη ἐκδοχή, Δόμος (1991), Ἐν γῆ ἀλλοτρία II, Ἐρμῆς (1990), Νοσταλγία παραμέτρων, Δόμος (1990), Πορτραῖτα τοῦ νεροῦ, Παρατηρητής(1987), Ἐν γῆ ἀλλοτρία I, Ἐρμῆς (1985), Ἡ οἰκειότητα τῶν αἰνιγμάτων, Ἄγρα (1983).

50 Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Παρόντα καὶ ἐπιούσια*, Ἀθήνα: Δόμος 1999, συλλογὴ ἄρθρων, σὲ δύο ἐνότητες: Α' Κείμενα ἐκλαϊκευμένης θεολογίας, καὶ Β' Κείμενα θεολογικῆς προσεγγίσεως πολιτικῶν θεμάτων. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Περὶ προσευχῆς*, Ἀθήνα: Ἀρμός, 1999. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Ἐν ὑπακοῇ πίστεως*, Ἀθήνα: Ἀρμός, 2002.

51 Βλ. Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας Στυλιανοῦ, *Ἐνσαρκώσεις τοῦ δόγματος*, Ἀθήνα: Δόμος, 1996, σελ. 10.

52 Βλ. *Ἐνσαρκώσεις τοῦ δόγματος*, ὁ.π., σελ. 10.

Η ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΩΣ ΕΝΣΑΡΚΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΓΜΑΤΟΣ...

διαφορὰ τὸ ἀύθεντικὸ ἐκκλησιαστικὸ φρόνημα καὶ τὸ θεολογικὸ ἦθος τῆς διαρκoῦς προσκυνηματικῆς βίωσης τοῦ θησαυροῦ τῆς Παράδοσης, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε ζωὴ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡ ὁποία στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζεται ὡς λειτουργικὴ ἐνότητα παρελθόντος, παρόντος καὶ μέλλοντος, ἀποκαλύπτοντας τὴν ἀληθεῖ παρούσα τοῦ Θεοῦ. «Ὅλα αὐτὰ δὲν σημαίνουν ὅτι εἴμαστε Ἐκκλησία ὀπισθοδρομική. Ἡ πορεία μας, ἂν καὶ εἶναι ὀριοθετημένη πάντοτε μέσα στὶς σωτήριες ὄχθες τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ποτὲ δὲν παύει νὰ εἶναι πορεία προόδου, μέσα στὴν ὁποία οἱ νεώτερες γενεές παραλαμβάνουν ἀπὸ τὶς προηγούμενες τὴ σκυτάλη τῆς πίστεως, καὶ τὴν μεταβιβάζουν στοὺς ἐπόμενους μὲ αἶσθημα ἀρρήκτου ἀλληλεγγύης καὶ προσωπικῆς εὐθύνης, πράγμα ποὺ στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα ἐκφράζεται μὲ τὸν ὄρο διαδοχῆ. Καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καὶ θεολογία οἱ ἔννοιες παράδοση καὶ διαδοχῆ εἶναι σύστοιχες (correlative), ποὺ σημαίνει ὅτι δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ τὴ μίαν ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἄλλη».⁵³

53 Βλ. *Ἐνσαρκώσεις τοῦ δόγματος*, ὁ.π., σελ. 179.